KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

Sayı 189
Yıl 48/1
Ocak 2019

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu

Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu

Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı
Kubbealtı

Kapak Tasarımı
Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 40.- TL.
Kurumlar: 40.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

7 Sâmiha Ayverdi'den Câhide İleri'ye Mektup

10 Sâmiha Ayverdi Şânında-3
Özcan Ergiydiren

13 René Guenon ve Türkiye Doğu-Batı-2
İbrâhim Nûman

27 Nizam, Mîzan ve Mîmârî
İbrâhim Nûman

35 Aynaya Güzelleme
Gālip Çakır

36 Hâtıraların ışığında Rızâ Tevfik-Hâlide Edip
Prof. Dr. Abdullah Uçman

48 Mânâ İle Kilitlenmiş Mısrâ
Ersin Bayram

60 Yahyâ Kemal ve İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Samsakçı

73 Ali Nusret'i Tebcîlen
Bengü Vahapoğlu

79 Küplüce'deki Köşk Hakkında Birkaç Söz
Mine Kılıç

85 Hizmete Sunulan Yeni Desen Kitabı Hakkında
Dr. İnci. A. Birol

88 Okuduklarım, Duyduklarım, Gördüklerim
Kemal Y. Aren

95 2018 Kubbealtı Akademi Mecmuası İndeksi

Değerli Kubbealtı Dostları

Yeni bir yılda daha berâberiz. Bu yıl da aynı hevesle Türk kültür dünyâsına hizmet edecek olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

2019 yılında inşallah yepyeni çalışmalarımız olacak. Bunlardan ilki "Şehre Bakmak: İstanbul Seminerleri" başlıklı programımız. Prof. Dr. Sadettin Ökten, Prof. (h.c.) Uğur Derman, Prof. Dr. Kenan Gürsoy, Dr. Sinan Genim, Beşir Ayvazoğlu ve Haldun Hürel hocalardan oluşan eğitimcilerimizle binlerce yıl önce kurulan şehri, Bizansı, Osmanlıyı, medeniyet anlayışımızı, mîmârî anlayışımızı, sosyal ve kültürel değişimleri ele alacağız. Altı hafta sürecek bu programa katılımınızı bekleriz.

Bu güzel programın hemen ardından Prof. Dr. Baha Tanman'ın eğitim vereceği "Sinan Öncesi Klasik Dönem Osmanlı Mîmârîsi" seminerlerimiz başlayacak. Beş haftalık bu süreçte Baha hocamızla dönemin sosyal ve kültürel altyapısını konuşup, bir mîmâr ve sanat târihçisi gözüyle eserlere bakmayı öğreneceğiz.

2019 Ocak ayında Kubbealtı kursları yeniden başlıyor. Osmanlı Türkçesi, hat, Farsça ve mûsiki kurslarımıza yeni kayıtlar olacak. Geçen sefer kaçırdıysanız elinizi çabuk tutmanızı öneririz.

Yine güzel bir haber olarak Aralık 2018'de, Tanbûrî Cemil Bey'in oğlu, Türkiye radyolarının spikeri, tanbûrîsi, viyolonyelisti, koro şefi, programcısı, müdürü; döneminde müzik otoritelerinden, yirminci yüzyılın en dikkat çeken isimlerinden biri olan Mesud Cemil'in mızrâbı, yayı ve kaleminin ürünü olan metinleri ve ses kayıtlarını içeren, Hüseyin Kıyak tarafından hazırlanan kitabımız *Mızrabı,*

Yayı ve Kalemiyle Mesud Cemil yayımlandı.

Çok kısa bir süre sonra da *Mektuplar-8 Sâmiha Ayverdi-Özcan Ergiydiren Mektuplaşmaları, Mektuplar-9 Sâmiha Ayverdi-İnci Ayan Birol Mektuplaşmaları*, Prof. (h.c) Uğur Derman'ın *Ömrümün Bereketi-2* ve son olarak da Serhat Onur'un hazırladığı *Üsküdar'ın Meczupları* isimli kitaplarımız baskıya giriyor.

Bir diğer yeni kitap haberi de Cenan Vakfı Yayınlarından çıkan *İlhan Ayverdi Hâtıra Kitabı*. İsmet Binark'ın hazırladığı kitapta İlhan Hanımefendi'ye dâir her şey var.

Nisan ayında inşallah yeniden karşınızda olacağız. Yayınlanmasını istediğiniz yazılarınızı, konferanslarda görmek istediğiniz isimleri ya da her türlü dilek ve önerilerinizi kubbealtibilgi@gmail.com adresine gönderirseniz memnun oluruz.

2019'un iyiliklerle ve hep iyi haberlerle geçmesi dileğiyle

Sâmiha Ayverdi'den Câhide İleri'ye Mektup

22 Nisan 1959

Sevgili Câhideciğim,

Mektubunu zevkle ve biraz da hüzünle okudum. Zevk aldım ve şükrettim senin gibi metin ve seviye sâhibi bir kızın gittiği yerdeki temsil kudretine ve kendi dünyâsıyla berâber oluşuna.

Hüzün duydum, o Pakistanlı imam hikâyesine. Maamâfih adamın hakkı var, dedikleri tamâmen doğru. Ancak, bu günkü Türk Müslümanlığını tenkit eden kimsenin Kādıyânî olmaması îcap ederdi. Zîra Ahmedî denen Ahmed Kādıyânî'nin mezhebi, Şiîlik, İsmâilîlik gibi Müslümanlığın doğru yoldan çıkıp dalâlete düşmüş bir sahte kolu, peygamberlik dâvâsında bulunmak ise bu dalâletin en mühim şâhidi. Hz. Muhammed'in âhir zaman peygamberi olduğuna inanmamak, küfrün ta kendisi demektir.

Eskiden her sefârethânede âlim, fâzıl ve muktedir bir imam bulunurdu ve müslüman cemâati arasındaki bu türlü sapıklıkları yarı dînî, yarı siyâsî otoritesine dayanarak kolayca önleyebilirdi. Hattâ bir sünnî devletin dînî temsilcisinin bulunduğu bir yerde bu türlü hareketlere cüret edenler de pek olamazdı.

Müslümanlıkta misyonerlik olup olmadığı suâline gelince: Tek kelime ile, İslâmiyette vicdanlara bu gibi müdâhale ve baskılar asla olmamıştır denebilir. Târihî bir gerçektir ki Yavuz Sultan Selîm, Anadolu hıristiyan ekalliyetine cebren Müslümanlığı kabul ettirmek kârârıyla Şeyhülislâmı Molla Cemalîden –halk arasında Zenbilli Ali Efendi diye meşhur büyük ve velâdetli adam- fetvâ istediği zaman,

târihin Sultan Selîm-i kahhar diye andığı bu şedit ve oyuna gelmez hükümdâra karşı "Dinde zor yoktur. Olamaz!" diyerek pervâsızca pâdişâhın bu arzusuna aykırı bir fetvâ vermişti.

XV. asrın en kanlı ve en zâlim hükümdarlarından aynı zamanda mutaassıp bir Katolik olan Jan Hünyad, Balkanlara hâkim olduğu takdirde Ortodoksları kılıçtan geçireceğini ve kiliselerini de yıkacağını îlân etmişti. Bu karar hakkında fikri sorulan Fâtih Sultan Mehmed ise "Eğer o değil de, Balkanları ben ele geçirirsem her kilisenin yanına bir câmi yaptırırım. İsteyen istediği tarafa gitsin" demiştir.

Esâsen, Kur'ân-ı Kerîm'de de "Senin dînin sana benimki bana" meâlinde bir âyet-i kerîme vardır. Eğer bu Kur'an ahlâkı rehberimiz olmasaydı, dört yüz sene Türk patronajında kalan Balkanlarda tek hıristiyanın bulunmaması lâzım gelirdi. Aksine, Balkan hıristiyanlığını muhâfaza eden, orada asırlar boyu hâkim millet olarak bulunmuş olan Müslüman-Türklerin, vicdan hürriyetine karşı gösterdikleri saygı ve müsâmahadır.

Bin senelik Şarkî Roma misâlinde de gene Türklerin bu mevzûdaki civanmertliği, târihin ısrarla üstünde durduğu bir gerçektir. Şöyle ki: Latin Avrupa'nın Ortodoks Bizans'a kılıçla hâkim olmasıyla Katolik kîni, altmış sene süren idâresi esnâsında bu medeniyet merkezinde taş üstünde taş bırakmamıştır. Vahşet ve şenâatte o kadar ileri gitmiştir ki Ayasofya kilisesi içki ve kadın âlemlerine tahsis edilmiş, halk, tasavvurun fevkinde bir işkence ve ıztırâba mâruz bırakılmış, şehrin dillere destan sanat âbideleri ya tahrip edilmiş, ya da diğer Avrupa merkezlerine kaçırılmıştır. Nihâyet devirler değişip Fâtih Sultan Mehmed şehri muhâsara ettiği zaman İmparator, Papa'dan yardım istemek mecbûriyetinde kalmıştır. Lâkin bu yardımın Ortodoks kilisesiyle Katolik kilisesinin birleşmesi şartına bağlı olduğunu bildiren Papa'nın bu teklîfine karşı Grandük Notaras, Latin Avru-

pa'nın târihî gaddarlığını düşünerek "Ayasofya'da kardinal külâhı göreceğime Türk kavuğunu tercih ederim" demiştir.

Endonezya ve sâire ülkelerin Müslümanlığı kabul edişlerine gelince; Müslüman ordular bu beldelere girince yerli halk adâlet ve ictimâî müsâvat getiren İslâm dînine karşı beşerî ve tabiî bir temâyül duyarak akın akın müslümanlığı kabul etmiştir.

Hûriler meselesine gelince; tabiî ki temsîlidir.

Mektubum çok uzadı, yazısıyla bana yardım eden Özcan kardeşinin de selâmı var. Ben de selâm eder hayırlarla görüşmekliğimizi Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim sevgili yavrum.

Sâmiha Ayverdi

Sâmiha Ayverdi Şânında-3[1]

Özcan Ergiydiren

7. Bilinmek

Gizli bir hazîneydim, bilinmeyi sevdim[2] buyurmuş Allah; hilkatin sebebini böyle söylemiş bizlere. Bilinmeyi sevdi ve bu sonsuz kâinâtı yarattı; canlı-cansız bütün varlıklar O'nu bilsinler istedi. Ve O' nun elçileri olan peygamberler de Hak'tan aldıkları tebliği, halka bildirmek, bilinmek istediler; cümle âlem halkını doğru yola, sırât-ı müstakîm'e dâvet ettiler. Onlar bizâtihi tebliğ (mesaj) idiler; kendi varlıklarında hakîkati temsil ediyorlardı, bildirmek onların borcuydu. Yüklendikleri ilâhî vazîfeyi yapabilmek için sonsuz meşakkatlere katlanmak zorunda kaldılar; hiçbiri kolayca anlaşılıp kabul edilmedi; reddedildiler, horlandılar, taşlandılar, sonsuz acılar çektiler...

Peygamberlerin vazîfesi tebliğ ile sona eriyordu; onun için Peygamber Efendimiz vedâ haccında "tebliğ ettim mi?" diye tekrar tekrar sordu ve "evet, tebliğ ettin yâ Resûlâllah!" dediler. Ammâ O'nun mânevî mîrasçıları olan velîler ve hakîmlerin vazîfesi hiçbir zaman bitmez, tamamlanmaz, ömür boyu sürer ve onlara kalan mîras arasında büyük çileler de vardır; kaderlerine anlaşılmamak yazılmıştır.

Hz. Mevlânâ:

Sîne hâhem şerha şerha ez firâk

Tâ bi gûyem şerh-i derd-i iştiyak ….diyor.

[1] Yazının ilk bölümleri Temmuz ve Ekim sayılarımızda yayımlanmıştır.
[2] Hadîs-i kudsî

"Ayrılık acılarıyla parça parça olmuş bir kalp isterim. Tâ ki hasret ve ayrılık derdini ona şerhedebileyim, anlatabileyim"

Ve ilâve ediyor:

Her kesî ez zann-ı hod şüd yâr-i men

Ez derûn-i men ne-cüst esrâr-ı men

"Herkes kendi zannınca benim dostum oldu

Ammâ kimse derûnumdaki sırları araştırmadı"

Bu bir şikâyet değil mi? Bilinmek istiyordu; ama onu, parça parça olmuş bir kalp duyabilirdi ancak; aşkın ateşiyle yanmış, hasretin acısını, ıstırâbını çekmiş bir kalp. Ancak ona söyleyebilir, ona anlatabilir, onunla paylaşabilirdi... Neyi? Eskiler buna hakîkat diyor; bedelini vermeden nasip olmuyor. Ve onun bedeli can'dır. Kānûnî' nin çok sevdiği şâir Hayâlî şöyle demiş:

Elin yu kendi kanında dilâ teslîm kıl cânı

Tarîk-i aşka girdinse budur âyîn ü erkânı

"Ellerini kendi kanınla yıka ey gönül, canını teslim et

Eğer aşk yoluna girdinse, bunun usûlü, kāidesi budur."

Ve Seyyid Seyfullah bir başka şekilde tekrar ediyor:

Kıyamazsan bâş u câne

Irak dur girme meydâne

Sâmiha Ayverdi, Ken'an Rifâî Hazretleri'nin eşiğine baş koyup candan da geçti, cihandan da… Bütün varlığını ve ömrünü onun gösterdiği yola, Hak yoluna nezretti. Ondan aldığı emâneti aklıyla, rûhuyla, sarsılmaz îmânı, zengin kültürü ve bütün yaşadıklarıyla

mezcederek âlem halkına ikram etti. Bir tek hedefi vardı; bütün melekelerini o noktaya teksif etti.

Zâten ol sultân-ı mâ zâgâl-basar

Eylemişti Hakk'a tahsîs-i nazar

diyor Süleyman Çelebi; ve Peygamber'in miracını söyleyen âyet-i kerîme: Göz gördüğünde şaşmadı ve onu aşmadı.[3]

Yıllarca yazdı ve söyledi. Kapısına gelen hiç kimseyi boş çevirmedi; binlerce mektuba cevap verdi. Herkesin hâliyle hallendi, herkesin derdiyle dertlendi, neş'esiyle neş'elendi. Ardında muazzam bir külliyat ve sayısız serdengeçti bıraktı. Kendini dâima Allah'a borçlu hissetmiş, onun için "Ömrüm borç ödemekle geçti." demişti. Yaptığı hizmetlerin hiçbirini kendinden bilmedi, Allah'ın lütfu, dedi. "Bir mîras var içimde, ona vâris istiyorum. Bir defîne var içimde, ona yağma istiyorum"[4] diye haykırıyor, emâneti verecek kimseler arıyordu.

[3] Mâ-zâga'el-basaru ve tagā -Necm Sûresi 17
[4] Sâmiha Ayverdi, *Hancı*, Kubbealtı Yay. s.120

René Guénon ve Türkiye

Doğu-Batı[1]-2

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

H. Z. Ülken, Guénon'un adı geçen makālesinden tercüme ettiği ve dipnotunda verdiği bir pasajın ilk cümleleri şöyledir: "Bütün **gelenekçi** doktrinler arasında en çok İslâm zâhirîlik'le bâtınîlik'i ayırmıştır. Arap lugatinde *al-şarîa* ve *al-haqîqa* kelimeleriyle ifâde edilir. Bunlar *al-qışr* ve *al-lubb* mânâlarına karşılıktır. *Şarîa* dînî olan her şeydir. *Haqîqa* ise sırf bilgidir ve *şarîa'*ya üstündür..."[2]

H. Z. Ülken bu uzunca pasajı verdikten sonra katılmadığı görüşleri dört madde hâlinde kısaca ele alıp tenkit eder. Bu tenkitlerin de onun, Guénon'u bir oryantalist zannedip bir sûfi/mutasavvıf olduğunu bilmemesinden -ki bu da gāyet tabiîdir- ve onu sâdece bu makālesinden hareketle değerlendirmesinden ileri geldiğini söyleyebiliriz. H. Z. Ülken daha sonraki yıllarda yayımladığı *Varlık ve Oluş* adlı eserinde de Guénon'un yine aynı makālesine gönderme – yaparken onun tasavvuf hakkındaki görüşüne, işlediği kendi fikri açısından tenkitçi tavrını devam ettirir.[3] 1968 yılında yayımlanan bu kitabında da H. Z. Ülken'in, Guénon hakkında daha fazla ve farklı bir

[1] Metin Prof. Dr. Mustafa Tahralı'nın "*Çağ ve Hakîkat René Guénon' dan Seçme Makāleler ve Yorumlar"* kitabından kısaltarak alıntılanmıştır. Metnin ilk bölümünü 2018 Ekim sayımızda bulabilirsiniz.

[2] Hilmi Ziyâ Ülken, *İslâm Düşüncesine Giriş*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1954, s.77 n.1. Yazar s.108 n. 1 de de Guénon'un bu makālesine göndermede bulunur.

[3] Hilmi Ziyâ Ülken, *Varlık ve Oluş*, Ankara 1968,s. 151 ve n.11 ve s. 493.

bilgiye ulaşmak imkânını bulamadığı anlaşılmaktadır. Bu tespit ve nakillerden sonra, 1960 lı yıllarda da R. Guénon'un genellikle Türkiye'de hâlâ bilinmediği sonucuna ulaşabiliriz.

*

"Türk basınında ilk kez René Guénon'dan bahseden, merhum gazeteci yazar Ergun Göze'dir."[4] 24 Aralık 1972 târihli *Tercüman* gazetesinde "Köşebaşı"nda günlük fıkralarını yazan rahmetli Ergun Göze "René Guénon'u Takdim Ederim" başlıklı yazısıyla geniş bir okuyucu kütlesine hitap eder: "Batı bize bir buçuk asırdan beri tek örnek olarak gösterilmiştir. Tek hayat yolu olarak Batı'yı taklit etmemiz sağlık verilmiştir. Bu öyle bir psikoz doğurmuştur ki, Batı, günümüzde tenkit edilemez bir varlık hâline gelmiştir. Batı'yı tenkit edenlerin de umûmiyetle gerekli seviyeyi tutturamadıkları bir gerçektir. Fakat Batı'yı tenkit edenler arasına artık enteresan batı sîmâları da girmiş bulunmaktadır. Bunlardan René Guénon'u okuyucularıma takdim etmek isterim: Onu ve *Modern Dünyânın Krizi* isimli kesif bir fikir hamûlesiyle yüklü kitabını."[5] Böyle bir giriş cümlesiyle, kitaptan bâzı alıntılar yapıp tercüme ederek yazarı ve düşüncesini tanıtmak istemiştir. E. Göze bu köşe yazısını "René Guénon 1951 de Kāhire'de öldü. Ammâ fikirleri ölmedi" diye bitirir.

İkinci günkü yazısı "Hümanizm, Laisizm, Sosyalizm" başlıklıdır. "Zîra gerçekten hümanizm laisizmden geçen ve sosyalizme giden bir yoldur. Dünkü yazımda (24.12.1972) bahsettiğim René Guénon ba-

[4] İlhan Kutluer, "René Guénon'dan Seyyid Hüseyin Nasr'a: Gelenekselci Ekol'e âit Öğretilerin Türkiye'ye İntikāli ve Algılanış Biçimleri", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi, Sempozyum Tebliğleri 17-19 Mayıs 2013*, (Editörler: İsmâil Kara-Âsım Öz), İstanbul 2013, s. 421.

[5] Ergun Göze,Köşebaşı,"René Guénon'u Takdim Ederim", 24.12.1972,*Tercüman Gazetesi.* Bu 1972-1973 yıllarına âit "Köşebaşı" yazılarını bu çalışmada kullanmamı sağlayan Ergun Göze'nin kızı Zeynep Uluant hanıma ve Sinan Uluant beye teşekkürlerimi burada bilhassa ifâde etmek isterim.

kınız bunu, *Modern Dünyânın Krizi* isimli kitabının 31. sayfasında nasıl vuzuhla ortaya koymaktadır: 'Rönesans Devrinde şeref köşesine oturtulmuş ve sonunda bugünkü medeniyetin programının tümünü ifâde etmiş bulunan bir kelime var: hümanizm. Hümanizm aslında, her şeyi tamâmen beşerî nispetlere indirmek, bütün prensipleri onları doğuran üst plandan tecrit etmek ve bir teşbihle anlatılmak istenirse 'yeri keşfediyorum bahânesiyle göklere sırt çevirmek'ten ibârettir. Misal olarak öne alındığı ileri sürülen Grekler, entelektüel inhitat devirlerinde bile mânâya bu kadar uzak değillerdi. Hiç olmazsa "faydalı" mefhûmu bugünkü insanlarda olduğu kadar Greklerde birinci plana geçmiş değildi. Hümanizm zâten bugünkü "laisizm"in ilk şekli, birinci safhasıdır. Ve öylece her şeyi insan ölçüsüne göre ele almak ve gāye olarak da yine bir üst planı değil ve fakat bizzat insanın kendisini seçmek, merhale merhale, insanı kendisinde mevcut en aşağı plana, tabiatının îcâbı olan maddî ihtiyaçlarının tatmîninden başka bir hedef gözetmemeye kadar düşürmüştür. Halbuki insan, üstelik, tatmîni mümkün olmayan bir sürü sun'î ihtiyaçlar yaratan bir varlıktır da.' Demek ki, hümanizm, laisizm ve sosyalizm ayrı şeyler olmakla berâber aynı maddeci temele istinat etmektedir. Bu doğrudur. Ammâ Yûnus'a hümanist demek iftirâ[dır]."[6]

"Köşebaşı"ndaki "Dostum René Guénon" başlıklı üçüncü yazısına ise Ergun Göze şöyle başlar: "Fransa'ya giderken yanıma bir tek kitap almıştım. René Guénon'un *Modern Dünyânın Krizi* isimli kitabını. Bu kitaptan 'hümanizm'e âit bir parçayı okuyucularıma aktarmıştım. Bu sefer beni Paris'te bir René Guénon süprizi bekliyormuş. Bu müstesnâ kafanın diğer eserlerini aramak benim için zevkli bir meşgale idi. Zîra yazmış olduğu eserlerin isimleri bile hiç alışılmamış bir "ZİRVE" karşısında olduğumuzu gösteriyordu."

[6] Ergun Göze, Köşebaşı: "Hümanizm, Laisizm,Sosyalizm", 25 Aralık 1972 *Tercüman Gazetesi.*

dedikten sonra: "René Guénon'u Türkiye niçin tanımaz? Türk okur-yazarları, fakülteleri, enstitüleri nerededir?" sorusu sorduktan sonra: " Öğrendiğime göre Guénon'dan Türkiye'de bir defa Sâmiha Ayverdi Hanımefendi bahsetmiş. Bir defa da Prof. H.Z. Ülken. Halbuki Guénon'un bütün eserleri Türkçeye çevrilmeli; hayâtı teferruâtıyla anlatılmalı." diyor, hayâtından ve kısaca fikirlerinden bahsettikten sonra: "Abdülvâhid Yahyâ, dünyânın kurtuluşunu Doğu ve Batı medeniyetlerinin birleşmesi ve batının materyalizmden kurtulmasında görüyordu. Bu konuda yazmış olduğu kitap *Doğu ve Batı* âdeta kerâmete varan öngörüşler ve uyarmalarla doludur. Dostum Guénon'dan ileride de bahsedeceğim. Mekânı cennet olsun!"[7]

Ergun Göze 7 Eylül 1975 târihinden îtibâren *Tercüman Gazetesi*'nin Ramazan İlâvesi'nde 8-9 gün René Guénon'u tanıtır. Yazısının başlığı "Dünyâyı Sarsan Olay-Asrımızın en büyük filozofu René Guénon niçin müslüman Abdülvâhid Yahyâ oldu?" (7 Eylül 1975). Böylece Guénon'un hayat hikâyesini ve müslüman olduğunu geniş

[7] Ergun Göze, Köşebaşı: "Dostum René Guénon", 10.2.1973 *Tercüman Gazetesi*. Merhum E. Göze (ö.2009), 2007 yılında yayımlanan *Hâtıralar*'ında 1973 senesinin ilk üç ayında Paris'te olduğunu yazar (s.119). Rahmetli E. Göze ile Paris'te bulunduğu bu târihlerde sık sık berâber olmuştuk. Bu hâtıralarında "Dostum René Guénon" başlığı altında kısaca R. Guénon'dan ve Paris'te yayımlanan *Planet Dergi*'sinin Guénon özel sayısını[*Planète Plus*, L'Homme et son Message René Guénon, Avril 1970] bir eski kitap satıcısından (bouquiniste) bulup satın aldığını anlatır. "René Guénon batı medeniyetini en ciddî ve sarsıcı şekilde eleştiren bir fikir adamıydı. Üstelik müslüman olmuş, Kāhire'de müslüman olarak ölmüştü. Fransa'da hâlâ seviyeli tâkipçileri vardı" diyerek "dost"unu anar. Bkz. *Yaşasın Hâtıralar,* Kubbealtı Yay., İstanbul2007*,* s.174-175.

***** Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu Paris'te bulunan oğlu Mehmet Ali'ye 10 Eylül 1977 de yazdığı mektupta "Ayrıca Guénon, René Guénon çok önemli bir müslümandır. Derviş olmuş ve velî olmuştur.(...) Guénoncu Fransız aydınları da Fransa'yı çok rahatsız etmektedir. Guénon tercümesi herhalde çok güç olmalıdır. Tasavvufu iyi bilmek gerek, İslâm'ı iyi bilmek gerek, tarîkatleri bilhassa Şâzeliye'yi iyi bilmek gerekir." diyerek Guénon'un bilinmesinin mühim olduğuna işâret eder. Bkz. *Dostluk Üzerine-Fethi Gemuhluoğlu Kitabı*, İz Yay., 5. baskı İstanbul 2016, s. 213.

bir okuyucu kütlesine duyurmuş olur. Bu seri yazıların 22 Eylül 1975 târihli olanında Guénon üç kitabının ve 26 Eylül 1975 târihlisinde Guénon'un hayâtı hakkında bir kitabı kaleme alan Paul Chacornac'-ın oldukça büyük ebatta kapak fotoğraflarını verir. Böylece Ergun Göze'nin bu yazıları, daha önceki târihlerde yazmış olduğu yukarıda bahsettiğimiz günlük köşe yazılarından sonra, en geniş tanıtım yazı-ları olmuştur.* Ayrıca 1979 senesinde hazırlanmasını üstlendiği *Ter-cüman Gazetesi'*nin Ramazan ilâvesinde, bana da Guénon'dan bâzı seçmeler yapmamı, Abdülhâdî (John Gustaf Aguéli) (2 Ağustos 1979), Abdülvâhid Yahyâ (René Guénon) (3 Ağustos), Îsâ (Frithjof Schuon)'nın (4 Ağustos 1979) kısaca hayat hikâyelerini yazmamı si-pâriş etmişti. Bu yazılarla, Ergun Göze'nin teşebbüs ve gayretiyle, o-nun yukarıda zikrettiğimiz yazılarından sonra, Guénon ismi okuyu-culara tekrar hatırlatılmış oluyordu.

Rahmetli Ergun Göze 30 Temmuz 1983 de, yine aynı gazete-de "Kāhire'nin Fotoromanı" başlığı altında Abdülvâhid Yahyâ'nın (R. Guénon) kabrinin fotoğraflarını da ilk defa yayımlayan yazar olmuş-tur. Diyânet Vakfının yayına hazırlamaya başladığı *İslâm Ansiklope-di'*sinin ilk aylarında yürüttüğü sekreterlik sırasında bana "Abdülhâ-dî"* ve "Abdülvâhid"** maddelerini sipariş etmiş ve üzerinde çalış-maya başlamıştım.

*

Prof. Hamdi Râgıp Atademir (ö.1976) da R. Guénon hakkında ilk defa (Şubat-Mart 1973) genişçe yazı yazan ilim ve felsefe adamı-dır diyebiliriz.[8] 1973 yılında *Hakses Dergisi*'nin 98 ve 99. sayılarında

*Bk. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (1988) "Abdülhâdî"(John Gustaf Aguéli), C.I,s. 205-206.

** *age.***,** Abdülvâhid Yahyâ (René Guénon) **s.** 279-282

[8] Merhum A. Râgıp Atademir'in bu yazısından 2017 yılı sonlarında haberdar eden Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'a teşekkürlerimi ifâde ederim. *Türkiye Diyânet*

"Çağdaş Müslüman Bir Fransız Filozofu René Guénon (Abdülvâhid Yahyâ)" başlığı altında bir tanıtma yazısı yazmıştır: "...Guénon kendine rağmen, nev'i şahsına münhasır, orijinal birçok düşünce ve açıklamaların sâhibi, kendine has bir sistemi olan, nâdir bir filozoftur. O aynı zamanda, tasavvuf (soufisme) bilgisini açıklayan bir nazariyeci olduğu kadar bilhassa onu gerçek bir sûfî, bir İslâm mutasavvıfı görmek de mümkündür."[9] H. R. Atademir bu yazısında Guénon'un sâdece "hayat ve eserleri hakkında Türk ve müslüman okuyuculara, onu salık vermekle kalmayacak aynı zamanda kitapları ve ortaya koyduğu doktrini üzerinde ayrıca geniş bir tahlil ve tenkit denemesi yapmayı ilerisi için düşünmekle berâber, şimdilik, kısa da olsa, bâzı bilgiler vermeyi faydalı bulmaktayız."[10] diyerek Guénon'un fikirlerinin daha geniş ve derinlemesine tanıtılması gerektiği kanâatine sâhip olduğunu belirtmektedir. H. R. Atademir Guénon'un hayâtı ve fikirleri hakkında[11] isim vermeksizin istifâde ettiği birkaç kaynaktan hareketle bilgi verir. *Modern Dünyânın Bunalımı* adlı kitabını tercüme etmekte olduğunu söyler.[12] Ayrıca R. Guénon üzerine de çalışma düşündüğü yazısından hissedilmektedir.

*

Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki Abdülvâhid Yahyâ maddesini yazarken haberim olmamış ve kaynaklarım arasında zikredememiştim.Böylece sâyesinde burada bu noksanı telâfî etme imkânını bulmuş oldum.

[9] Hamdi Râgıp Atademir; "Çağdaş Müslüman Bir Fransız Filozofu René Guénon (Abdülvâhid Yahyâ) ",*Hakses Dergisi*, Sayı 98, Şubat 1973, s.5.

[10] *agm.*, s. 5.

[11] Rahmetli hocayla Paris'e geldiği 1971 yılında ilk defa karşılaşmıştık. İlâhiyat Fakültesi'nde Hilmi Ziyâ Ülken hocamız olmuşsa da (1962-1966) Hamdi R. Atademir hocanın o târihlerde Fakültemizde dersleri yoktu. Onun için tanımıyordum. Paris'te bulunduğu sıralarda,birlikte olduğumuz bir gün, birkaç İlâhiyat doktora talebesi arkadaşımıza R. Guénon'u tanıyıp tanımadığımızı sormuş ve hakkında bir biyografi kitabı aradığını söylemişti. Ben de kendisine Paul Chacornac'ın eserinin adını ve yayın evinin adresini vermiştim.

[12] *agm*.Mart 1973, s.6.

Türk Târihinde Osmanlı Asırları gibi bâzı eserlerinde eserlerinde René Guénon'nun adını anan Rahmetli Sâmiha Ayverdi'nin ve kendisiyle mektuplaştığı Annemarie Schimmel'in (ö.2003) mektuplarında bu konuda bâzı açıklayıcı bilgiler elde etmiş bulunuyoruz. S. Ayverdi Schimmel'e yazdığı 9 Temmuz 1954 târihli mektubunda şöyle demektedir: " [*Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde*] Fâtih kitabından sonra ciddî bir şekilde çalışmaya başladım. (...) Bu defa ağır ve dağınık bir mevzûun içine düştüm. (...) Bu Osmanlı İmparatorluğu' nun îtilâ ve çöküş mâcerâsıdır. Fakat mevzûa kısaca bir Şark-Garp mukāyesesi yaptıktan sonra girmek istiyorum.(...) **Elimde René Guénon isminde bir Fransız'ın *Orient et Occident* adlı kitabı var.** (...) Şâyet senden ricâ ettiğim mevzûda bir şeyler bulamazsan, o zaman İslâm kültürünün garp kültürü üzerinde bıraktığı tesirler hakkında birkaç söz, birkaç cümle de kâfi. Yeter ki müellifi ve kitabın ismi mâlûm olsun."[13]

A. Schimmel 21 Temmuz 1954 târihli mektubunda şöyle cevap vermiştir: "... Benden Avrupa'nın iflâsı hakkında makāle veya kitap istediniz. Bu biraz zor bir iş olsa gerek; çünkü bizimkiler garp medeniyetinin iflâsını takdir ederlerse bile, bütün bu perîşanlığın sebeplerini [yüzünü] Şark'a tevcih etmemesinde değil, Garp kültürünün gülü olan klasik Yunan hümanizmi ve Hıristiyanlıktan vazgeçmesinde görmektedirler. Muhtelif konferanslarımda şark medeniyetinin garp kültürünün inkişâfında oynadığı role işâret etmeye çalıştım. Fakat R. Guénon yolunu da pek beğenmiyorum. Çünkü o gāyet akıllı ve ciddî bir ilim adamı olmakla berâber birdenbire bu Garbî entelektüel görüşünü mahvetmekle uğraşıyor. Bunun da bir hakkı olduğunu unutur...."[14]

---

[13] Sâmiha Ayverdi - Annemarie Schimmel, *Mektuplar*, Kubbealtı Yay., İstanbul 2015, s.67-68.

[14] Sâmiha Ayverdi-Annemarie Schimmel, *Mektuplar*, s.74-75.

Sâmiha Ayverdi'nin yukarıda zikretiğimiz A. Schimmel'e yazdığı 9 Temmuz 1954 târihli mektuptan Guénon'un *Doğu ve Batı* kitabını o târihlerde okuduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde çalışmaya ve kaleme almaya başladığı ve 1958 de tamamlayacağı eserin, ancak on yedi yıl sonra, 1975 de yayımlanan *Türk Târihinde Osmanlı Asırları* olduğu anlaşılmaktadır. Schimmel'in 21 Temmuz 1954 târihli cevâbî mektubundaki (s.74) "Bu taraftan bana yazdığınız sözleri de telakkî ediyorum: Garp ben varım dedi. Şark ben yokum dedi" şeklindeki cümleler, Ayverdi'nin bu eserinin "Giriş" sayfalarında: "Zîra **garp, beşiğinden mezarına kadar; "Ben varım!" demiştir.** Bugün çektiği ıztırap ve çözülüş de, kendinden öte geçememesinin çilesinden başka bir şey değildir. Zîra ilimde, felsefede, mûsikîde, resimde, heykelde hep aynı egosantrik felsefesinin diliyle konuşarak: "Ben, ben..." diye bağırıp durmuş ve durmaktadır.(...)[15] ve "Şöyle ki garp durmadan 'Ben...' derken, şark: "Ben yokum!" diye kendini inkârdan gelmektedir"[16] şeklinde hemen hemen aynen bulunmaktadır. S. Ayverdi eserinin "Giriş" bölümünde ise zikrettiğimiz bu cümlelerden bir paragraf yukarıda *Doğu ve Batı'*dan şu pasajı alıntılamıştır:

> "Tek çeşit insanlık olduğunda ve ancak derece derece arkeden bir medeniyet bulunduğunda ısrar ettikçe, garplının şarkla anlaşmasının mümkün olamayacağını söyleyen **René Guénon,** kademeler geçirmiş tek dünya medeniyeti değil, ayrı ayrı istikāmetlerde inkişaf et-miş çeşitli medeniyetler olduğunu, böylece de onları birbirlerinden üstün veya aşağı olarak sınıflandırmanın yanlışlığını şu ifâde ile belirterek: '**Medeniyetlerin amelî olarak mukāyesesini kabul etmek şartıyla dahi, hangi cihetlerden bu kıyâsa girileceğini tâyin etme-**

[15] Sâmiha Ayverdi,*Türk Târihinde Osmanlı Asırları* s.15
[16] Sâmiha Ayverdi,*Türk Târihinde Osmanlı Asırları* s.16

dikçe, onların birbirlerine nazaran kat'î olarak aşağı veya üstün oldukları beyan edilemez. Zîra bütün cepheleriyle birbirine fâik medeniyet yoktur. Çünkü insan oğlu, faâliyetlerini her istikāmette müsâvî olarak ve aynı zamanda tahakkuk ettirmeye kādir değildir. Bununla berâber kıyâsa kalkışınca, fikrî faâliyet derecesiyle maddî faâliyet derecesi birbirinden farkeder. Böyle olunca da, bir cephesiyle aşağı görünen bir medeniyet, diğer cephesiyle inkâr edilemez bir şekilde ötekine üstündür. Fakat bu üstünlüğüne rağmen yine de zararlı çıkmış olabilir. İşte, dış görünüşü ne kadar parlak olursa olsun garp medeniyetinin şark medeniyeti muvâcehesindeki vaziyeti budur.'[17]

Eserinin bir başka yerinde yine ismen anarak bir başka göndermede daha bulunmuştur:

> "Hâlâ dünyânın ağırlık noktasını teşkil eden Asya medeniyetinin orijinal bir kolu olan Osmanlı medeniyetini kurmuş ve yaşatmış olan âmilleri araştırmak ve **René Guénon**'un isâbetle işâret ettiği gibi, aklî gurur ve benlikten fedâkârlık yaparak, şarkı anlamaya çalışmak, garp tefekkürüne düşen hayâtî bir borç olsa gerektir."[18]

[17] *age.*, s.15-16. Yazar iki ciltlik (ilk baskısı 3 cilt) bu eserinin sonunda "1954 Temmuz'unda yazılmaya başlanmış ve dört senede tamamlanmıştır" notunu düşmüştür. Schimmel'e yazdığı mektup da 9 Temmuz 1954 târihlidir. Muhterem yazarla 1969 ve 1971 yıllarında Paris'e geldiklerinde Guénon'dan söz açılınca, onun *Doğu ve Batı* isimli kitabını okuduklarını, fakat müslüman ve mutasavvıf bir Şâzelî dervişi olduğundan haberdar olmadıklarını söylemişlerdi.

[18] *age.*, 226.

Rahmetli S. Ayverdi de bir mutasavvıf olduğu için Guénon'un eserinde anlatmak istediklerini, Fransızca kelime ve terimlerin bilinen, alışılmış sözlük anlamlarına takılmaksızın "mânâ", "ruh" ve "öz" olarak ne demek istediğini tâkip etmiş ve doğu medeniyetlerinden "İslâm medeniyeti"nin bir kolu olan "Osmanlı medeniyeti"ni çeşitli veçhe ve görünüşleriyle eserinde anlatmıştır. Yazar sâdece yukarıda zikretiğimiz iki paragrafta Guénon ve eserinden bahsetmemiş, benzer görüş ve temalara eserinde yer vermiş, onun kullandığı bâzı terim ve kelimeleri, zaman zaman Türkçe veya Fransızca olarak kullanmıştır. Meselâ R. Guénon'un ve tâkipçilerinin eserlerinde gördüğümüz "tradisyon" ve "tradisyonel" kelimelerini aynen kullandığı da olmuştur:

> "Öyle ki devir, okumamış olanın, okuyandan çok olduğu bir devirdi. Ama bu aydın okumamışın **tradisyon**dan aldığı hikmet ve irfan sermâyesiyle, âleme öğreteceği zengin bir kültürü vardı."[19]

> "... Halbuki genç şehzâde [Fâtih], daha ilk hazırlık ve yetişme devrinde, ergin ve olgun bir ruh tablosu arzederek, **şark tradisyonu**nun bir sembolü hâlinde dünya târihinin karşısına çıktı."[20]

Bir başka yerlerinde Osmanlı Devleti'nin batı karşısında durakladığı, geri kalma emârelerinin ortaya çıkışını değerlendirdiği sayfalarda şöyle ifâdeler görülür:

> "Osmanlı medeniyetinin dokusu, **tradisyonel şark medeniyetlerinin** yeni bir versiyonu idi ve garbın akıl ve madde esâsına dayanan kitâbî medeniyetinin

[19] *age.,* s. 260.
[20] age., s.306.

haşin ve riyâzî hücumlarına karşı duracak teknik hazırlığı ve silâhı da mühimsemiyor, bileğine ve yüreğine güveniyor, tedbir düşünmek hatırına gelmiyor, belki gurûruna dokunuyordu."[21]

"Ama belki de dünya, Nizâmî ve Baykara devirlerinin **spiritüel ve tradisyonel medeniyetini,** garbın kollektif bir faâliyetle temellerini attığı realizmin kuruluğu ve kifâyetsizliği yanında hasretle arayacak ve özleyecekti. Ne ki, hoyrat bir maddeciliğin ağına düşmüş bu yumuşak, bu mânevî değerler, aynı silâhlara mâlik bir müdâfaa sisteminin arkasında barikatlanmadıkça, hezîmet ve mağlûbiyet, gün gibi âşikârdı."[22]

"Esâsen Osmanlı İmparatorluğu'nun inhitâtı manzarası da, bir iç ve dış tabiat mücâdelesinden başka bir şey değildi. Mensup olduğu **spiritüel ve tradisyonel medeniyetler** safındaki bozgunu önleyememiş olan imparatorluk, şarkın bu en kuvvetli kalesi, işte akıl ve madde temsilcileri tarafından yıkılıyordu. **Müslüman Türk, şarklı idi ve şarklı olması da,** Balkanlara ve Orta Avrupa'ya örnek bir medeniyet götürmesine mâni olmamıştı. Ancak bir suçu varsa, kendine çok güvenmiş ve bu hayran olup güvendiği kendini de durmadan tekrarlamış, ilerleyen zamânın ayak seslerine kulak asmamıştı."[23]

"Osmanlı medeniyetinin dokusu**, tradisyonel şark medeniyetleri**nin yeni ve müstakil bir versiyonu

[21] *age.*, s. 440-441.
[22] age., s. 557.
[23] *age.,* s. 611.

> idi. Garba göre **teokratik**, şarka göre **İslâmî devlet** tipinin husûsiyet ve vasıflarına sâhip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, aynı idâre şekline bağlı olan devletlerden ayrı bir karakter, ince bir çeşni, bütününe sirâyet etmiş bir tılsım vardı."[24]

İki müellifin eseri dikkatle incelenecek olursa görüşleri arasındaki mânâ benzerliği ve paralellikle ilgili bu alıntıları çoğaltmak mümkündür. İki mutasavvıf düşünürü birbirine yaklaştıran ve benzer ana fikirler ifâdesine götüren husûsun tasavvuf olduğunu görülecektir. Bu çalışmada konuyu René Guénon ve eserlerinin Türkiye'de ilk defa tanınması ve değerlendirilmesi açısından ele almış olduğumuz için daha fazla alıntı yaparak uzatmak istemiyoruz. Nihâyet 1979 da R. Guénon ilk defa bir eserinin ve bâzı makālelerinin tercümesiyledoğrudan tanınmaya başlayacaktır. *Modern Dünyânın Bunalım*'ı İngilizce tercümesinden (Prof. Dr.) Nâbi Avcı tarafından dilimize kazandırılmıştır. Yine 1979 da Mustafa Tahralı *Kubbealtı Akademi Mecmûası*'nın Ekim sayısında Guénon'nun *İslâm Tasavvufu ve Taoizme Toplu Bakış* adlı kitabında bulunan "Tevhid" başlıklı makālesini ve aynı yılda Mahmut Kanık *Diriliş Dergisi*'nin Ekim sayısında Guénon'un adı geçen bu kitabından "Kabuk ve Çekirdek" ve Aralık sayısında ise "İslâm Uygarlığının Batıdaki Etkisi" başlıklı iki makālesini tercüme etmişlerdir. Böylece René Guénon kitap ve makālelerinin tercümeleriyle Türk okuyucularıyla doğrudan buluşmuş olmaktadır. 1980 yılında Fahrettin Arslan *Doğu ve Batı* başlıklı kitabı çevirmiştir. Bu târihten îtibâren her geçen gün makāle ve kitaplarının tercümeleri artmış, tercüme edilmeyen birkaç eseri kalmıştır. Ancak bu tercümelerin yeni baskıları, özellikle René Guénon'a mahsus terimler, dikkatle gözden geçirilerek yapılmalıdır.

[24] *age.*, s. 1120.S. Ayverdi daha başka birkaç eserinde de R. Guénon'dan söz etmektedir. Meselâ Bk. *Kölelikten Efendiliğe*, İstanbul, (6.baskı) 2009, s. 59.

Böylece Guénon Türkçe okuyanlar tarafından daha iyi ve daha doğru anlaşılmış olacaktır. Adnan Aslan, Hüseyin Yılmaz ve Nurullah Koltaş gibi akademisyenlerin "batıdaki gelenekselci ekol ve René Guénon"la ilgili çeşitli üniversitelerde yaptıkları doktora[25] çalışmalarının R. Guénon'un eserinin anlaşılmasına önemli bir katkıda bulunacağı ve fikirlerinin değerini ortaya koymakta çok yararlı olacağı muhakkaktır.

İlhan Kutluer, "René Guénon'dan Seyyid Hüseyin Nasr'a: Gelenekselci Ekol'e âit Öğretilerin Türkiye'ye İntikāli ve Algılanış Biçimleri" başlıklı tebliğinde,[26] bizim yukarıda sözünü ettiğimiz Hilmi Ziyâ Ülken, Ergun Göze ve Sâmiha Ayverdi'nin (Hamdi Ragıp Atademir hâriç) yazılarına temas edip atıflarda bulunduktan sonra, çalışmasının başlığından da anlaşılacağı üzere, hem Guénon'un hem de aynı ekole mensup yazarların Türkçeye çevrilmesinden îtibâren yazarlarımız üzerindeki çeşitli tesirleri ve algılanış tarzları hakkında ilk defa derli toplu, dikkat çekici tespit, yorum ve değerlendirmelerde bulunan akademisyen olmuştur.

"Gelenekselcilik"in Türkiye'ye intikāli ve bütün dünyâdaki etki ve yayılışı ile ilgili Mark Sedgwick tarafından yapılmış bir çalışma da vardır. Kitabın Türkçeye tercümesi yakın bir zaman önce yapılmıştır.[27] İlhan Kutluer yazarın İngilizce yayımlanmış bu çalışmasından bâzı tespitleri kısaca dipnotunda zikretmektedir.[28]

---

[25] İlhan Kutluer'in "René Guénon'dan Seyyid Hüseyin Nasr'a: Gelenekselci Ekol'e âit Öğretilerin Türkiye'ye İntikāli ve Algılanış Biçimleri", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi, Sempozyum Tebliğleri 17-19 Mayıs 2013*, (Editörler: İsmâil Kara-Âsım Öz), İstanbul 2013, s. 438-445..

[26] *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi, Sempozyum Tebliğleri 17-19 Mayıs 2013*, (Editörler: İsmâil Kara-Âsım Öz), İstanbul 2013, s. 404-448.

[27] Mark Sedgwick, *Modern Dünyâya Karşı Gelenekselcilik ve Yirminci Yüzyılın Gizli Târihi,* (Çev. Şâmil Öçal), Hece Yay., Ankara 2016.

[28] İlhan Kutluer, *agm*., s. 437 not 58.

Sözlerimizi Peyâmi Safâ'nın kitabına yazdığı 29 Mayıs 1961 târihli Önsöz'ündeki şu cümleleri alıntılayarak bitirmek istiyoruz: "Aramızda müfritler müstesnâ, hepimiz hem doğulu hem de batılıyız. Doğu-Batı sentezi bizim, yâni bütün insanların târih ve ruh yapısı, kaderimizdir. Doğu ile batı arasındaki mücâdele, her insanın kendi nefsiyle mücâdelesine benzer. Bunların sentezi, insanın var olmak için muhtaç olduğu vahdetin ifâdesidir. İnsan, bütünlüğünü ve tamlığını ancak bu sentezde bulabilir."[29]

[29] Peyâmi Safâ, *Doğu-Batı Sentezi,* Yağmur Yay., İstanbul 163, s. 9.

Nizam, Mîzan ve Mîmârî

İbrahim Numan

Nizam, bir mânâsıyle sıra, dizi, tertip; bir başkasıyla çeşitli şeyler veya bir bütünün parçaları arasındaki ölçülülük, uygunluk, âhenk; bir diğer mânâsıyle ise kâinatta ve her türlü kuruluşta o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen, usûldür. Vezin, kökü Arapça (vzn) vezn olup günümüz Türkçesinde, yüklendiği diğer mânâlardan arındırılıp, edebiyatta kullanıldığı şekliyle bilinen bir kelimedir. Kubbealtı Lugatında "tartma, tartı; ağırlık; ölçü; edebiyatta manzum yazılarda hecelerin belli şekil ve sayıda sıralanışından meydana gelen ölçü"; Mîzan ise tartı, ölçü âleti, terâzi, bir başka anlamıyla yine ölçü, mikyas şeklinde târif edilmiştir. Hangi mânâsıyla olursa olsun mîmârîyle nasıl bir münâsebet kurula ki denebilir.

Mîmârînin iştigal sâhası bir bakıma, hayâtın içinde geçeceği ve her türlü faâliyete müteallik ihtiyaçlarının karşılanacağı iç, dış, yarı açık, yarı kapalı, tâlî veya ana mekânlardır, şeklinde târif edilebilecek olsa da, esas îtibâriyle, mekânların tanzîmi ve düzenlenmesidir. Bu tanzîmin muhakkak bâzı sıralanışlara, ölçülere göre bir düşünce mahsûlü olarak yapılacağından şüphe yoktur. Hele de insan mevzûubahis olunca maddî ve bedîî ölçülere dayanan terkipler ehemmiyet kazanmaktadır.

Mîmârî, insanlık âlemi için belki de en eski düşünce ve iştigal sâhası olagelmiştir. Zîra insan her zaman içinde yaşayacağı mekânla halli hamur olmuş, onu şekillendirmiş, kendisi de ona göre şekillenmiş; nezâfeti, zerâfeti onda aramış, üzerinde fikretmiştir. Bu hususta Mehmet Kaplan'ın "Akıl ile his, hendese ile ile îman, mîmârî eser-

lerde en güzel ve en yüksek terkiplerini yaparlar" ifâdesini zikretmek yerinde olacaktır. Yaratılış, bir başka deyişle, lâmekândan zuhur âlemine tebdil ile mekâna taalluk eden varlık hakkında hesap edilemeyecek nazâriyeler ileri sürülmekle birlikte, esas, düzeni ortaya koyan "Hakîkî Sanatkâr'ın" vazettiği nizamda, vezinde aranmalıdır.

"Bilmez idim gizli ıyân hep sen imişsin
Tenlerde vü cânlarda nihân hep sen imişsin
Senden bu cihân içre nişân ister idim ben
Âhir bunu bildim ki cihân hep sen imişsin"

Kûsec Ahmed Dede

Kendi varlığı sırrını idrak etmek üzere yaratılmış insan; bir başka târifiyle de yaratılmış mekân, zaman ve hâdisat münâsebetleri zinciri olan âlem-i nâsuta gönderilen insan kendi varlığını mündemiç bu âlemi nasıl, hangi ölçüler, nizam veya veznin içerisinde okumalı, anlamalıdır? İnsanı yaratan Rahman, ona, (âlemi) anlama ve anlatma (beyan) ilmi (anahtarı) Kur'ân'ı (isimleri bildirmekle) zâten öğretmemiş mi idi! (Bkz. Rahman 55/1-4) Aynı zamanda güneşi ve ayı (âlemleri) bir hesap; göğü de denge ve ölçüyü koyduğu bir mîzan (veznler) içinde (kendi yüceliğine mütenâsip bir düzen içinde yerleştirip, yüceltip) yükseltip, (varlığın yerleştirilmesindeki imtizâcı, ahengi, vezni) denge ve ölçüyü de koymuştu ki bu denge (yaratılıştaki mîzan) yeryüzünü / âlemi îmâr üzere memur edilmiş insan tarafından okunsun, anlaşılsın, düzgün tutulup, bozulmasın ve ondan sapılmasın. (Bkz. Rahman 55/5, 7-9) Yaratılıştaki bu mîzan (düzenler, ölçüler, veznler…) âlemin her zerresine ve şûbesine intikal edip gerek kendi içinde gerekse bir diğeriyle işleyişindeki imtizâcın, âhengin tesîsinde tabiî âmil olagelmiştir.

"Olsa istî'dâd-ı ârif kābil-i idrâk-i vahy

Emr-i Hak irsâline her zerre bir Cibrail" (Fuzûlî)

Cemiyetlerin ulaştıkları mânevî derinlik çerçevesinde keşfedebildikleri bu ölçü ve düzenleri gündelik olsun, derûnî olsun yaşayış biçimleri ve eserlerine yansıtabilmelerinde gösterdikleri mahâret kültür ve san'at anlayışlarındaki seviyelerini gösterir.

**

Çeşitli idrak ve imkân seviyesine sâhip cemiyetlerde kültür ve sanat tezâhürleri muhteliftir. İptidâî topluluklar ancak tabiatın kendilerine bahşettiği mahdut imkânlar içerisinde, ona hemen hemen yok denecek seviyede müdâhalelerle şekillendirdikleri hayat düzenine mümâsil bir kültür geliştirmişlerdir. Umûmiyetle iletişime dönük olsa bile kullanılan şekiller, biçimler, motifler arasında tabiatin izlenmesiyle ortaya çıkan bâzı ölçülere dayanan, yine iptidâî san'at ifâdelerine rastlanır.

Daha teşekküllü cemiyetlerde ise her ferdin bildiği ve yapabildiği iş ve sanat kalıpları tatbik edilmiştir. Ağır işler müştereken, Anadolu-Türk toplumunda görülen "imece" şeklinde gerçekleştirilir. Kısıtlı olmakla birlikte ferdî tercihlere göre çeşitliliğin arttığı da müşâhede edilir. Sıklıkla bir tahrîfâta uğramayan, sâbit ve cemiyetin bütün mensupları tarafından anlaşılıp kabul gören ölçü, tartı ve kāidelere göre kıvâmına kavuşan kültür ve sanat geleneklerine ulaşılmış olur. "Süregelen" diye de adlandırabileceğimiz bu çeşit "Verneküler" kültürlerin kabul gören içtimâî anlayışların devâmı müddetince kāidelerin hayâtiyetlerini sürdürebilmekte olduğu gözlenir. Husûsiyetle mahallî san'atlarda ve topluluklara hizmet götüren zenaatlerde devamlılık arzeder. Süregelen san'at veya zenaatin her şûbesinde cemiyetin mayasını teşkil eden değer hükümleri istikāmetinde gelişen nizâmın, düzenin ve vezinlerin içtimâî zevkiselîmin teşekkü-

lündeki müessiriyeti de inkâr edilemez. Cemiyeti elindeki bu mîzânın, yaratılış hakkındaki derûnî anlayışların inkişaf edip şuurlu kültür-sa'nat ve mîmârî arayışların ortaya çıkacağı bir zemin teşkil edeceğini de işâret etmek lazımdır.

"Yüksek" diye vasıflandırılan kültürlerde ise ihtisaslaşmaya binâen, çeşitlilik arzeden ve daha ziyâde uzmanlaşmış müşterek çalışmalar ortaya çıkar. Husûsiyetle Batı ve ona dayanan cemiyetlerde orijinalite arayışı, ferdiyetçilik, gelir geçer felsefî akımlar vb. gibi sebeplerle içtimâî kabullerden uzaklaşmalar kültür farklılıklarını, hattâ çatışmalarını da berâberinde getirir. Buna rağmen, yüksek kültüre mensup olup da hem maddî, hem de mânevî sağlam değer hükümlerinin bir arada içtimâî nizâm olarak topyekûn kabul gördüğü cemiyetlerde, kültür ve san'at hareketlerinin yine aynı nizâmı teşkil eden ölçüler, kurallar ve vezinler üzerine binâ edildiği de diğer bir gerçektir. Bu tür cemiyetlerin müştereken paylaştıkları inançlar ve değer hükümleri mûcibince binâ edilen kültürlerin önemli unsurları olarak tesis edilen mikyaslar, vezinler ve kāideler, üzerlerinde âzamî mutâbakat sağlanıp, topyekûn kabul görür.

Yüksek kültürler sınıflaması içinde mütâlaa edilse bile modern/çağdaş diye vasıflandırılan pek çok kültür ve san'at hareketleri, topyekün içtimâî kabûle şâyan değer hükümleriyle hareketten berîdir. Tamâmen ferdî ve kabullere hattâ benlik ifâdelerine dayanan şahsî ölçüler üzerine binâ edildikleri cihetiyle eserler, cemiyetlerin malı olmaktan ziyâde ilk defa yapılmak, taklit olmamak, orijinal olmak adına, sanatkârın kendinden menkul vezinler ötesine geçip üzerlerinde içtimâî mutâbakat sağlanamaz. Teknik tekâmül ve endüstrinin bahşettiği geniş imkânlar içerisinde son zamanlarda bilgisayar hünerlerine fazla yer verilir, âdeta her sâhanın her şahsa açık oluşu gibi, san'atın da herkesin at oynatabileceği bir meydan ol-

duğu sanılır. "Sanatsal" ifâdesiyle bol ve ucuz malzeme olmakla birlikte anlaşılmazlık, maddî kıymeti artırarak, eserleri âdeta menkul değerler üzerinde vâdelerden faydalanılarak sağlanan haksız kazanç, borsa metâı hâline getirir. Bunlar yanında yapıcı ve yaratıcı fikirler gibi hakîkî san'at eserleri de mevcuttur.

Vezinlerin intişârını daha iyi anlayabilmek için bu genel tasnîfin ötesinde, modern!, çağdaş! gelirgeçer akımlar ve felsefeler üzerine oturan anlık, değişken kültür hareketlerini bir tarafa bırakılarak, esasları ve temel kabulleri îtibâriyle birbirinden farklılık, hattâ "kesin ve keskin ayrılık" addeden Doğu ve Batı kültürlerinin, medeniyetlerinin ve san'atlarının tesis ettiği ayrı bir mütâlaa sâhası üzerinde durmak yerinde olacaktır. Burada ifâde edilecek ilk husus herhalde Garp kültürünün "maddeci ve akliyeci" bir çizgide ilerlerken, Doğu kültürünün "mânevî ve derûnî" kıymetleri ön plana çıkararak tâkip ettiği tekâmüldür. Hıristiyan âleminin dînî açmazları ve inanç psikolojileri, Ortaçağlarda kilise etrâfında gelişen karanlık san'at anlayışını ortaya çıkarmıştır. Sonraları, benzer bir temâyülü mitolojik hikâyelerle birleştirerek kullanmış, daha sonra da maddecilik paravanı arkasına sığınılıp inkâr cihetini tercih ederek, yüzünü günlük hayat ve tabiata döndürse bile, ruhban sınıfın istikāmet verdiği, mitolojiyle desteklenmiş acı bidâyetten beri Batının kültür ve sanat mahsullerini yöneten motif olmuştur. Buna mukābil Doğu, özellikle müslüman cemiyetler "kâmil peygamberlerinin ve tâkipçilerinin" sürdüre geldikleri "vahdetin intişârı" düstûru üzere, "madde ve mânâyı barıştırmış" bir kültür ve medeniyet çizgisinde ilerlemişlerdir. Bu da medeniyetlerinin belirleyici vezni olarak ortaya çıkagelmiştir.

Bu hususta Sâmiha Ayverdi "garp san'atının doğuşunu ve tekâmül seyrini tâyin eden araştırıcılık ve akliyecilik san'atı, san'atkâ-

rın kıymet ölçüleri ve dinamizmi arasına hüsran, nedâmet ve utanç gibi karanlık unsurlar da karışmıştır" demekte ve "…Müslüman san'atı huzur ve sükûnu dile getirirken, hıristiyan san'atı kasvet ve ıztırâbı terennüm etmekle tesellî ve inkişaf bulmuş, bunun için de kilise her zaman câmiden loş, karanlık ve abus olmuştur." şeklinde bir mukāyeseden sonra "Ancak garbın bir fâsid dâire gibi, içinden bir türlü sıyrılamadığı bu ruh hâleti Rönesansla yüzünü maddeye çevirince yavaş yavaş tavsamış ve gide gide aşırı bir fikir ve ruh hürriyeti içine düşerek, teolojik ifrattan, mukaddesatsız maddecilik kutbuna atlamıştır." şeklinde Batı sanatının geçirdiği tahavvülâta işâret etmektedir.

Resim olsun, mûsikî, edebiyat, hattâ mîmârî olsun, san'at eserleri belirli ölçülere uymak mecbûriyetindedirler. Bu ölçüler sâdece, mûsikîde vuruşlarla belirlenen usûller ve seslerin belli dizilere göre terkîbiyle ortaya çıkan makamlardaki nağmelerde, şiirde uzun ve kısa, kapalı ve açık hecelerin belirli kalıplar gereğince dizilişleye ortaya çıkan âhenkte arandığı gibi mîmârîde nispetlerin, cephe hareketlerinin ve kütlelerin imtizâcıyla beliren terkiplerde mi aranmalıdır? Yoksa başlangıç noktalarının münâsebet kuracağı san'at tercihlerinin geliştiği kültür ve medeniyet vasatlarında mı? Bu da san'atların mensup bulundukları cemiyetlerin değer hükümleri, bir başka deyişle müşterek aklî kabulleriyle mâneviyat ve his dünyâları muvâcehesinde teşekkül eden zevkleri istikāmetinde gelişen mîzandan başka bir şey olmasa gerek. İslâm'ın madde ile mânâyı birleştirip barıştıran sâlim aklı üzerine binâ ettiği selim san'at zevkinin, Batı san'atlarında görülenden daha farklı nizam ve ölçüler manzûmesini vazedeceği şüphesizdir.

Mîmârî terkiplere âit kāideler her ne kadar ritimler, tekrarlar, doluluklar, boşluklar, vurgular, dengeler ve benzeri tasarım unsurla-

rı vâsıtasıyla elde edilebilir görünse de, bunların üslûplaşması daha ileri münâsebetlere dayanan kültür anlayışlarına bağlıdır. Vezinler, san'atkârların cemiyetin zevkiselîmini meydana getiren mânevî derinliklerinden çekip aldıklarına, maddî planda yapacakları yeni düzenlemeler için kalıp teşkil edilip hayâtiyet kazanmasında san'atkâr/mîmârın hareket noktası, eserinin kazanacağı mânâ üzerinde ehemmiyet arzeder. Mîmârın köklerine merbut, olgun bir eser verebilmesinde bu bidâyet noktası belki de mânâ derinliklerini açacak anahtardır.

"Kevn ü mekândır âyetin zâta gider bidâyetim

Sen bu nişân ile beni bil ki nişâna sığmazam" (Nesîmî)

Bir taraftan kendi hakîkati, diğer taraftan eserinin menşei ile gerçek râbıtayı kuracak müslüman san'atkar/ mîmar her ameline zâten hakîkatin saklı olduğu o sihirli noktadan başlamıyor mı idi! Çıkış yolu, inandığı yüceler yücesi tarafından kendisine lütfedilen kitabın daha ilk harfinin noktasında gizli olan âşikârdı. Kendi mevhum varlığını ortadan kaldırıp, bu vahdet noktasında gizli olanın ortaya çıkmasında vâsıta olmak, belki de kendi hakîkatindeki sırrı san'at vâsıtasıyla ortaya koymak olacaktı. Ancak, bunun için gereken ölçüyü yine aynı nokta içerisinde aramalı idi. Bu da kevn ü mekân nişânında o nişâna sığmayanın gizli ölçülerini, bir bakıma ilâhî vezni keşfetmekle mümkün olacaktı. Belki bu vahdet noktasında gizli deryâya dalacak müslüman san'atkâr için Safiye Erol'un hakîmler ve san'atkârlar hakkında ortaya koyduğu hakîkati de aynen kabul etmek gerekecektir: "…sır denizine dalan ve tekrar satha çıkmaya muvaffak olan dalgıcın vehleten, ne söyleyecek bir sözü, ne de yapacak bir işi vardır. Onun sâdece derûnî bir ihtilâç ve ihtizâzı vardır ki meçhul derinliklerde geçirdiği mâcerâyı nakleder ve satha çıkarılabilen hazîne de gene iliklere ve hücrelere depo edilmiş bulu-

nan bu ihtilâç ve ihtizazdır. Zîra cemiyetin müstakbel bünyesinin tenâsüp ve nizâmı için bu ilk taslaktır. Daha sonraları hâmilinin ıztırap ve mücâdeleleriyle yoğurularak tâbir câizse fikre tercüme edilir. Fikir ise zemin ve zamânın îcaplarını değiştirerek, kısmen kendisi de stilize olarak hükmünü yapar". Safiye Erol aynı mâcerâyı yaşayan san'atkâr için ise: "O, çok defalar istihsal ettiği hazîneyi ayniyat hâlinde, yâni mûsikî olarak boşalttı. Cemiyetin gizli talebi, o an için öyle olmalıydı, san'atkâr, müzik verdi. İhtiyaçlar, tasvîri de lüzumlu kılınca destan devri başladı. Fakat "zulumat diyârı"nın ilk ilkāhı olan vibrasyon öyle kudretli bir hâlettir ki büsbütün geçmez. Destancılar, derûnî ritmi tasvîre tercüme etmekle, o ritmin tam bir tasfiyesini ve telkînini başaramayacaklarını hissederek manzum konuştular… san'atkârın bu müthiş ve meçhul içerisinde yaşadığı müthiş ve meçhul bir mâcerâdan yâdigâr kalan ihtizâzı üslûp olarak ortaya koyduktan sonra, "Sır ve nizamları, dimağlara mücerret mefhumlar hâlinde geçmeden önce, hayat devrânını ayarlayan gizli kuvvetlere yeni bir ritm hâlinde nakşoldu."

Hakîki san'atkârın sır perdesi arkasında gizli bulunup bu dünyâ plânında edebiyatçılar tarafından kâh mensur, kâh manzum söze, mûsikîşinaslar tarafından nâğmelere tercüme edilip cemiyetlere hediye edilenin, san'atkâr /mîmar tarafından taşın dillendirilip cemiyet hizmetine verilmesi de yine aynı derûnî ritmin vezinler hâlinde âşikâre dökülüp mîmârî tenâsüp ve nizâmı tesisinden başka ne olabilirdi!

Aynaya Güzelleme

Gālip Çakır

Ey ayna güzel ayna
Veysel geldi aklıma

Der ki âşık kârınca
Benim yârim topraktır

Diyorum ki ben ona
Dostum aynadır ayna

Söyler yüzüme karşı
Kusurlarımı tek tek

Anlıyorum seni ama
Adama er dost gerek

Yetmez mutluluk için
Kara toprak dostluğu

Gerçekten dostla ancak
Bulursun mutluluğu

Hâtıraların Işığında Rızâ Tevfik-Hâlide Edip

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Genç kızlık yıllarında bir süre Hâlide Edib'in husûsî hocalığını yapan, onun edebiyatla meşgul olmasında, daha doğrusu Şark kültürü ve mistik edebiyâta yönelmesinde önemli bir rolü olan Rızâ Tevfik, daha sonraki yıllarda, Hâlide Edib'le nasıl tanıştığını, onun kābiliyetini keşfedip nasıl yönlendirdiğini anlattığı birkaç yazı kaleme almıştır. Aynı şekilde Hâlide Edib de İngilizce ve Türkçe hâtıralarında bir hoca olarak Rızâ Tevfik'in meziyetlerinden söz etmekte, hattâ Rızâ Tevfik'le aynı yıllarda ders aldığı bir diğer hocası olan, daha sonra evlendiği Sâlih Zeki ile de yer yer mukāyese etmektedir. Rızâ Tevfik'in onun hakkındaki değerlendirmelerine geçmeden önce, Hâlide Edib bu ilişkiyi nasıl anlatmaktadır önce onu görelim.

Hâlide Edip, *Memoirs of Hâlide Edip* adlı hâtıralarında Rızâ Tevfik'i en çok Türk halk ve tekke edebiyâtını ile felsefesine olan vukūfundan dolayı takdir ettiğini söyler. Ayrıca onun, kendisinin yazarlık tecrübesinin gelişmesinde önemli bir rol oynadığını da ısrarla belirtir:

"Rızâ Tevfik, felsefeyi geniş kitlelere yayma, hece veznini en âhenkli şekline kavuşturma ve bir kısım şiirlerinde Anadolu tabiatını tasvir etme husûsunda çok önemli öncü bir rol oynamıştır. Çevresindekilere fikirlerini büyük bir heyecanla anlatır ve birkaç ay boyunca bir ışık gibi parlardı."

Hâlide Edip, daha sonra Mor Salkımlı Ev adıyla yayımlanan

hâtıralarında ise Rızâ Tevfik'i biraz farklı bir şekilde anlatacaktır:

"Azîz hocamın burada ilmî kābiliyetinden, modern Türkiye' nin başta gelen bir şâiri olduğundan bahsedecek değilim. O zaman dâima İngiliz filozofu Herbert Spencer'den bahsederdi. Fakat beni asıl alâkadar eden ve olgunlaştıran, onun Şark edebiyâtının ve felsefesinin mistik tarafını îzâhı olmuştur. Bilhassa Arapça ve Farsçası emsalsizdi. Bana güzellik ve fikir bakımından emsalsiz ve yeni bir dünya tanıttı."

Hâtıraların ilerleyen sayfalarında ise Rızâ Tevfik'i Sâlih Zeki ile şu şekilde karşılaştırır:

"Sâlih Zeki hocanın Rızâ Tevfik hocadan bambaşka tarafları vardı. Rızâ Tevfik hoca edebiyat ve sanat unsurlarının mistik taraflarına temâyül eden bir zihniyet taşırdı. Şiirde de keyfiyet îtibâriyle dâhî derecesine yükselmiş bir kudreti vardı. Mistik olmayan felsefe görüşünde tamâmen Herbert Spencer'e saplanmış kalmıştı."

Rızâ Tevfik, üzerinde herhangi bir târih bulunmayan ve "Rehgüzâr-ı Hayâtımda Tesâdüf Ettiğim Çehrelerden" genel başlığı altında kaleme aldığı müsvedde hâlindeki bir kısım hâtıralarında, Mekteb-i Tıbbiye'de okurken bir süre Arnavutköyü'ndeki evinde pansiyoner olarak kaldığı İsmâil Kemal ile Hâlide Edib'i uzun uzadıya ve ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Rızâ Tevfik, bundan ayrı olarak, bir de, E. J. W. Gibb'in *A History of Otoman Poetry* adlı eserinin eksik kalan son cildini tamamlamak üzere "Son Edebî Akım: Fecr-i Âtî" adıyla Fransızca olarak hazırladığı ancak müsvedde hâlinde kalan eserinde "Bir Pré-Raphaelite: Hâlide Edip" başlığıyla Hâlide Edib'e de yer vermiştir. Bundan başka, bir nevi sürgün hayâtı yaşadığı Lübnan'ın Cünye kasabasında 1939 yılında kendisiyle uzun bir röportaj yapan Feridun Kandemir'e de Hâlide Edip'le nasıl tanıştığını, onu nasıl yetiştirdiği ve sonra aralarının niçin bozulduğunu hikâye et-

miştir.

Rızâ Tevfik, "Rehgüzâr-ı Hayâtımda Tesâdüf Ettiğim Çehrelerden" başlıklı hâtıralarında, yakın dostu ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin beş kurucusundan biri olan Menâpirzâde Nûri Bey'in Yakacık' taki köşkünde Hâlide Edip'le tanışmasını, âdeta bir üslûp ustasının tasvîriyle, şu satırlarla ayrıntılı bir şekilde anlatır:

(…) "Merhum Nûri Bey içeri girdi ve elinden tutarak zaîf bir kızcağızı bana doğru tevcîh ederek: "Doktor!.. Kızım Hâlide Hanımefendi kadınlarımızın medâr-ı iftihârıdır; görüşün de anlarsın!" dedi. Ben mukābeleten söylenilmesi lâzım gelen bir iki nâzikâne sözü, âdeta sevk-i tabiî ile teşekkürâtıma terdif ettikten sonra, kendimi, bulunduğum girîve-i hayretten kurtardım ve küçük hanımefendinin bana uzattığı nâzikâne eli samîmî bir musâfaha ile kabul ettikten sonra lemha-i basarda bu hârikulâde kızı yukarıdan aşağıya kadar süzdüm. Üzerinde âdî bir yeldirme gibi bir şey, başında hafif bir baş örtüsü vardı. Kendisini levha-i hayâlimdeki tasvîrimle kıyas etmek istedim. Sübhânallah!.. Ne kadar yanılmışım!.. Uzunca boylu değil, pek kısa boylu idi. Vâkıa pek de nahif idi; fakat bu nahâfet bir maraz-ı mühlikin netîcesi değil, olanca kuvâ-yı rûhiyesinin gözlerinde toplanmış hadeka-i basarında birikmiş olmasından ileri gelmiş bir hâl-i asabiyetten başka bir şey değildi. Yorgunluktan bîtab farz ve resm etmiş olduğum gözleri o derece nâfiz, o derece keskin ve kuvvetli idi ki yüzüne baktığım zaman tesâdüm-i enzâra çok dayanamayacağımı hissettim. Koyuca sarı elâ olan bu gözleri bir nevi kıymetdar ve sehhar bir cevhere benzetmekte hâlâ musırım; lâkın bildiğimiz cevherlerden değil; güya ziyâsı bizim âlemimizinkinden yüz kere şedid olan uzak ve meçhul bir yıldızın ıssız sahralarında mebzul bir nevi taş!.. Öyle bir taş ki berrak olmadığı halde şeffaf ve şeffâfiyetinde bir âlem-i mânânın nihâyetsiz karanlığı görünüyor. Öyle bir

karanlık ki bizce meçhul ve garip bir lemeân-ı fosforîye mâlik!... Evet bu gözler benim rûhum için gāyet câzibedâr bir girdap, bir mehleke idi; ziyâde bakmak istemedim. Sâir âzâsını gözden geçirdim: Saçları kulaklarının hizâsına kadar kesik ve rengi koyu kestâne idi. Alnı gāyet dar, başı gāyet küçük, fakat gāyet zarif ve sanatkârâne bir biçimde yapılmış gibi idi. Şiddet-i zekâyı şahsında kafanın büyüklüğü ile mütenâsip gösteren faraziyenin butlânına çoktan delâil-i kaviye bulmuş idim, fakat bu misal ile bütün bütün kanaat hâsıl ettim.

Rengi âdeta esmer, burnu güzel addedilmiş şekillerden!.. Ağzı zannettiğim gibi pür-lerziş-i ıztırap, nâzik, mültemis, hasta, mini mini bir ağız değil!.. Bilakis çehresine nispetle âdeta büyük, kalınca dudaklı ve dudakları muhattat (çizgili), metin ve irâdeli bir ağız!.. Çenesi nâzik!.. Elleri nevbet ateşiyle harâretli değil, bilakis soğuk! Ve pek mini mini ayaklarına nisbeten büyük ve kemiklice!.. Şu şekil ve şemâil ile heyet-i umûmiyesi, Hint racalarından birinin "asabî fakat nâzenîn, hırçın fakat müstaid-i şefkat, güzel değil fakat pek câzibedâr" kızını andırıyordu. Bence bu hanım, benim bildiğim o nermîn, o nâzenîn Türk hanımlarından değil, Hint prenseslerinden biri idi. Fevkalâde asabî bir mizâca mâlik olmakla berâber etvar ve evzâı, edâ ve güftârı sâkin idi, o derecede ki rûhunun dimağında temerküzünden neş'et eden bu hâli insan vehle-i ûlâda bir nevi teslîmiyet ve huzû gibi telâkkî etmeğe meyyal bulunurdu. Caractère vive olmamakla berâber bâzı ânî heyecanları vardı ki o esnâda cevval bir ateş kesilir ve fakat çok sürmez, yine söner gibi olurdu. Ve o zaman tekmil mev-cûdiyetini bir gölge, güyâ sebebi meçhul bir yeis gölgesi kaplardı.

Kendisini ilk defa gördüğüm zaman böyle bir gölge altında gördüm. Ayakta selâmlaştık, sonra hep berâber sandalyeye otur-

muştuk; henüz on beş yaşlarında bulunan bu hârikulâde çocuğun ben hüviyet-i şahsiye ve şemâil-i mâneviyesini hayretle temâşâ edip dururken Nûri Bey merhum bana onun fezâilinden, muvaffâkiyâtından bahsediyordu. Gāyet güzel İngilizce bildiğini söyledi ve piyanoda isti'dâd-ı fevkalâdeye mâlik olduğunu da ilâve etti; onun üzerine her ikimiz de kendisinden piyano dinlemeyi ricâ ettik. Kat'iyyen naz etmedi ve kalkıp piyano iskemlesine oturdu. Bu hâlini de pek hoş gördüm ve hadâset-i sinnine nisbetle ciddiyet-i fıtriyesini ispat eder derecede buldum. İngilizce bir "hymne" terennüm etti; şiddetle mü-tehassis oldum; sesi pek temiz, pürüzsüz, nâzik ve güzeldi. Piyanoyu bitirip teşekkürât-ı minnetdârenemizi, hafif bir rükû ile kabul ve te-lâkki ettikten sonra Nûri Bey merhum bana hitâben: "Doktor, Kemal merhûmun "Vâveylâ"sını oku, dinleyelim, Hâlide Hanım pek hazze-der!" dedi; hanımefendi de başıyla tasdik edip: "Evet!" deyince, ben de ayağa kalktım ve kuvvetli bir sesle ve heyecan ile manzûmeyi o-kudum. Pek memnun olduğunu söyledi ve yalan da değildi. Zîra yi-ne kendisinden bilâhare tahkîk ettiğim vech ile mezkûr manzûmeyi okurken o da hal ve tavrımı ve heyecânımı okumakla meşgul bulun-muş ve bu tetebbûdan zevk almış imiş! Bir beş on dakîka daha otu-rup öteberi konuştuktan sonra hep berâber çıkıp kırlarda azıcık gez-meğe karar verdik. Öylece çıktık ve zannedersem merhum Nûri Bey'le hanımefendi ve ben yine yalnızdık, Edip Bey yoktu; fakat bu ancak bir zann-ı kavîdir, pek emîn değilim. Şu tafsilâttan da maksa-dım şu ki ben nâmütenâhî bir şetâretle konuşuyor ve hanımın hiçbir hastalığı olmayıp fazla zihin meşgūliyetinden dolayı biraz zayıf düş-müş olduğunu söyledim ve bu hususta kabahati pederine yükletme-ğe cesâret ettim; eğer pederi berâber olsaydı belki böyle bir hüküm veremezdim. Her ne ise!.. Biraz gezip konuştuktan sonra eve döndük ve konuştuğumuz müddetçe küçük hanımefendinin bir iki kere

güldüğünü ve gülmeğe isti'dâdı olduğunu görmekle hem Nûri Bey memnun oldu, hem ben!..

Yakacık'ta Edip Bey'le kerîmesi beş altı gün misâfir kaldılar ve o müddet zarfında bir iki kere ziyâretlerine gitmekle mesrûr oldum. Oradan ayrılacakları gün hakkımda ibrâz-ı dostî ve izhâr-ı meveddet ettiler ve Sultantepesi'ndeki evlerinde de kendilerini ara sıra ziyâret etmekliğimi iltimas ettiler.

Bunun üzerine bir hayli zaman geçti, âvâreliğim mânî oldu gidemedim. Nihâyet Yakacık'ta merhûme refîkam bütün bütün hayâtından nevmîd bir hâle geldi; hezar meşakkatle Kadıköyü'ne taşındık. Bir gün Kadıköyü'nden Sultantepesi'ne gittim ve Hâlide Hanım'ı ziyâret ettim. Pederi hâlis ve samîmî bir adamdı; müntesib-i ilim değil fakat ilmin kadrini bilir münevverü'l-efkâr bir zat idi. Benim dostluğumdan bir fâide me'mul ederek kerîmesinin Türkçe'yi biraz ihmal etmiş olduğundan bahs açıp biraz Türkçe'sini tashih etmekliğimi iltimas etti. Ben bu hizmetin bence bir şeref olacağını söyledim. Onun üzerine Hâlide Hanım bâzı eserlerini kendi getirdi, berâber okuduk; filhakîka üslûbunda güzel bir yabancılık, bir Avrupa tesîri vardı. Lâkin o ne hayal, o ne ilham!.. Hayret ettim. Fıtraten impressioniste bir muharrire!.. Tertîb-i nazm ile hiç meşgul olmadığı halde şâirlikten o derece nasîbi vardı ki, cihet-i mâneviyesiyle kendisini tanımaya başladığımdan dolayı pek büyük bir mahzûziyet-i rûhâniye hissediyordum; öyle bir mahzûziyet ki bundan evvel bana külliyen meçhul kalmıştı. Mâmâfih hiçbir hizmetim olamadı; çünkü yazdığı şeylerde sarf ve nahiv hatâsı pek çok olmakla berâber kelimâtın hiç birini değiştirmek mümkün değil!.. Husûsâ levha-i hayâlinde instantané olarak bir eser bırakan günâgûn teessürâta sırf dehâ-yı şahsiyetiyle bir âheng-i dil-firîb, bir şekl-i garib verip de onu sözle tasvîr etmekte bu derece kudret, bu derece muvaffakıyet gösteren hiçbir

muharrir tanımıyorum! Binâenaleyh hizmetim yazı yazmakta devâmını ricâ ve kendisini teşvikten ibâret kaldı…"

*

Bu ilk karşılaşma ve tanışmayı Hâlide Edip de şu şekilde nakleder: "Hayâtımın en ilginç yıllarından biri Yakacık'ta Nûri Bey'in evinde geçirdiğim günlerdir. Bu, Üsküdar Amerikan Koleji'nde yeniden öğrenciliğe başladığımın ertesi yılıydı. Nûri Bey, Reşat Paşa ve onlar gibi aynı zihniyette birkaç kişiye samîmî bir dostlukla çok çabuk bağlandım. Benim için bu dostluk ilişkisi bir ayrıcalıktır. Ben sâdece on beş yaşındaydım ve Nûri Bey altmışından fazlaydı. Bizim samîmî dostluğumuz için bu yaş farkı bir engel teşkil etmiyordu. Sanırım büyük hayat tecrübesi ve temiz kalbi ben yaştaki bir çocuğun hayâtında bir daha rastlayamayacağı en yakın dostu olmasını sağlamıştı." (…) "Nûri Bey'den sonra orada, aynı yıl, etkisinde kaldığım başka birini daha tanıdım. Fikirlerime bir şekil veren bu genç adam, rûhumda Nûri Bey'den daha etkili oldu, daha sonra bana ders verdi. Uzun saçlı bir şâir ve feylesoftu. Nûri Bey'den daha genç olmasına rağmen yine de aramızda yaş farkı vardı. Muhtemelen üzerimdeki büyük tesir bu yaş farkından ileri gelmektedir. Ama yine de entelektüel düzeydeki ilişkilerde yaş farkının rol oynamadığı bir gerçek. Bu, arkadaş rûhunun samîmîyetiyle, hayal gücü, şiiri ve fikirleriyle kendini bana tanıttı. Elimden tuttu ve Abdülhak Hâmid'in büyük feryatlarını bana duyurmak için, Îranlı büyük şâirleri tanıtmak için, beni şiirin en yüksek noktasına çıkardı. Ayrıca bana kendi hayal gücünün ufkunu da açtı; rûhunun bütün kapasitesini ve tutkusunu, varlığına coşku veren şiiri gösterdi. Hâmid'in Makber ve Ölü şiirlerini azametli jestlerle okurken, Boğaz'ın sularına karşı çamların gölgesi altında onu dinlerdim. Bu iyi hoca bana en güzel şiirlerin zevkini tattırmakla kalmadı, en samîmî felsefî görüşlerini de açıkladı; kendi-

sinin zengin bilgi hazînesini benim hizmetime sundu. Bende muharrirlik mizâcını o uyandırdı. Benim için vermiş olduğu hizmeti asla unutamam; ilk acemi denemelerimi tashih eden odur. "Bu çocuğun olağanüstü bir kābiliyeti var!" diyerek, yazdıklarımın gerçek mânâsını ilk defa keşfeden ve beni cesâretlendiren de o oldu. Beni desteklemeseydi ve bana güç vermeseydi, bilmiyorum, hiç yazmaya cesâretim olur muydu? Hocam olmuş bu saygıdeğer feylesofa bana yaptığı iyilikleri için çok şey borçluyum. Her ne kadar hayâtımda iz bırakan diğer âmiller gibi onu da mâzîde bıraktım ve doğuştan kābiliyetlerimin bütün gücüyle hep önde olmaya gayret ettimse de, ona karşı kalbimin derinliklerinde hissettiğim sonsuz minnettarlık duygularını hiçbir zaman gizleyemedim.."

Rızâ Tevfik de "Bir Pré-Raphaelite: Hâlide Edip" adlı incelemesinin başında Hâlide Edib'i şu şekilde takdim eder: "Hâlide Hanım'ın, onunla aynı yıllarda yaşayan diğer kadın edebiyatçılar arasında husûsî bir yeri vardır. Onun titiz edebiyat eğitimi, dil üzerine bildikleri, İngiliz edebiyâtındaki engin bilgisi ve özellikle zengin hayal gücü ile yeni Türk edebiyâtında Şinâsi tarafından başlatılan yeni dönemden günümüze kadar tanıdığımız bütün kadın muharrirlerden daha üstündür. Bu edebî şahsiyetin teşekkülünde büyük rol oynadığını zannettiğim bâzı özel şartları ve biyografik ayrıntıları kat'îleştirmek için, bâzı ayrıntıları vermekte kendimi mâzur görüyorum. Çünkü daha çocukken onu tanıyan, bu kadar ince ve bu kadar şahsî bir zekânın gelişmesine şâhit ve müşâhit olan müellif için bunları açıklamak bir mutluluktur."

Rızâ Tevfik, daha sonraki yıllarda da Hâlide Edib'in yazı faâliyetlerini tâkip ve takdir etmiş, hattâ en güzel lirik şiirlerinden biri olan "Harâb Mâbed" adlı şiirini de "Harâb Mâbedler Muharriresi Hâlide Edip Hanım"a ithâfıyla yayımlamıştır.

Ancak 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basmasıyla Anadolu'da Millî Mücâdele hareketi fiilen başladığı zaman, Rızâ Tevfik bu hareketi yine İttihatçıların faâliyeti olarak gördüğü için, gerek yazıları gerekse hal ve hareketleriyle Millî Mücâdele'ye muhâlefet eder. Hâlide Edip ise, gerek İstanbul'un işgāli üzerine düzenlenen meşhur Sultanahmet Mitingi'nde yaptığı konuşma, gerekse bir süre sonra eşi Dr. Adnan Bey'le (Adıvar) gizlice İstanbul'u terk edip fiilen Millî Mücâdele'ye katılmasıyla birbirlerine ters düşerler.

Hâlide Edip İngilizce hâtıralarında, Rızâ Tevfik'in siyâsî görüşlerinin zaman içinde nasıl değiştiğini; 1918 yılında İttihatçılara duyduğu öfke ve kızgınlık dolayısıyla nasıl Hürriyet ve Îtilâf Fırkası saflarına katıldığını; İttihatçıların düşmanı Dâmat Ferit Paşa ve onun başında bulunduğu hükümetle işbirliği içinde, nasıl Osmanlı Devleti'nin bir tür îdam fermânı olan Sevr Antlaşması'nı imzâlayan heyette yer aldığını da ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Bu târihten sonra Rızâ Tevfik'in de Hâlide Edib'e karşı tavrı değişir; Rızâ Tevfik Yüzellilikler listesine dâhil edilip Kasım 1922'de yurt dışına çıkmak zorunda kaldıktan sonra çeşitli dostlarına gönderdiği mektuplarda, Terakkîperver Cumhûriyet Fırkası deneyiminden sonra, muhtemelen Atatürk'le ters düştüğü için, eşiyle birlikte kendisi gibi yurt dışına çıkmak mecbûriyetinde kalan Hâlide Edip'ten "Hâlide Onbaşı", "Hâlide ana" gibi küçümseyici ifâdelerle söz eder. 1934 yılında şiirlerini bir araya getirdiği Serâb-ı Ömrüm'de, daha önce Hâlide Edib'e ithaf ettiği "Harâb Mâbed" adlı şiirindeki bu ithâfı kaldırır ve onun yerine "İstanbul'da Mihrümâh Sultan Câmii İçin" ithâfını koyar. 1939 yılında kendisini Cünye'de (Lübnan) ziyârete gelip uzunca bir röportaj yapan Feridun Kandemir'e de, Hâlide Edip'le nasıl fikir ayrılığına düştüğünü şu şekilde açıklar: "Hâlide Ha-

nım'la, Meşrûtiyet'ten sonra da ara sıra görüşürdük. Kendisinin politikada tuttuğu yol, hiç de benim gittiğim yol olmadığı için, şüphesiz epeyce birbirimizden uzaklaşmıştık. Halbuki Hâlide Hanım Avrupa'da iken yazmış olduğu İngilizce bir eserde kendi âilesinden, husûsî hayâtından ve pederinin aslından ve menşeinden uzun uzadıya bahsetmiş; bu arada benden de bir iki sahîfe bahsederek, kendisine hocalık sûretiyle hizmetimi zikretmiş, fakat kendisinin son inkılap hükûmetine muvâfık benim ise muhâlif olduğumu zannederek iltizâmen yanlış bir renk altında göstermiştir. Bu eserde daha pek çok yanlışlıklar vardır; fakat bunların zerre kadar ehemmiyeti olmadığı için, üzerlerinde uzun boylu durmayı mânâsız sayıyorum."

HALİDE EDİP'TEN RIZÂ TEVFİK'E İKİ MEKTUP

25-30 yıl kadar önce âilesi tarafından bana intikal eden Rızâ Tevfik'in terekesinden, ona hitâben yazılmış yüzlerce mektup arasından Hâlide Edib'e âit de iki mektup çıkmıştır. Adı geçen mektupların üzerinde herhangi bir târih bulunmamakla berâber H. E. İnisiyalli özel bir kâğıda yazılan ilkinin, Hâlide Edib'in henüz genç kızlık yıllarına âit olduğunu tahmin ediyorum. Hâlide Edib'in husûsî hocaları arasında Rızâ Tevfik'in de bulunduğunu hatırlarsak, mektuptaki samîmî ifâdeleri anlamakta güçlük çekmeyiz.

Riyâziyeci Sâlih Zeki ile evlendikten sonra imzâsını Hâlide Sâlih şeklinde attığı yıllara âit olan ikinci mektup ise, büyük bir ihtimalle, Rızâ Tevfik'in, Temmuz 1909'da İngiltere parlamentosunun dâveti üzerine on dokuz kişilik Türk parlamenter heyetiyle Londra'da bulunduğu sırada oraya gönderilmiştir. Hâlide Edip mektubunda, Rızâ Tevfik'e yakın dostu Miss. Fry ile tanışmasını tavsiye etmekte, aynı şekilde Îran edebiyâtı mütehassısı ve E. J. W. Gibb'in yarım kalan *A History of Ottoman Poetry* adlı ünlü eserini yayımlayan Prof. E. G. Browne'a da selâm söylemektedir.

I. MEKTUP

Muhterem ve muazzez muallimim,

Bugün kadınları da kabul ettiğinizi haber aldım. Gelip elinizi sıkmak –etrâfınızı ihâta eden velveleli dostlarınız bırakırlarsa- yarım saat de ben yanınızda oturmak isterdim

Emiş'in kızamık çıkarması beni biraz geç bıraktı, fakat sizi görmekle pek samîmî sûrette memnun olacağımı ve eski küçük talebenizin dâima en hürmetkâr ve vefakâr bir dost olduğumu bildiğinize emînim.

İhtiramlarım ve muhabbetlerimle.

Hâlide Edib

Hâmiş: Ne gün ve ne saat kabul edeceğinizi lütfen yazar mısınız? Kabul etmekte sizce bir mahzur varsa onu da yazınız, gücenmeyeceğime emîn olabilirsiniz.

Hâlide Edib

II. MEKTUP

Azîzim Doktor,

Mektubumu alırsanız orada pek muhterem bir Türk muhibbi ve pek muazzez şahsî bir dostum olan Miss. Fry'a gidip görüşmenizi ricâ ederim. Sizi kemâl-i memnûniyetle kabul eder. Londra'da bulunduğum müddetçe hakkımda fevkalâde fedakârlık göstermişti. Hattâ dostlarınızdan diğer meb'us beylerden bâzılarını da götürürseniz çok hazzeder. Kendisi bütün Üçüncü Ordu'nun evine gidip teşekkür etmesine lâyık olacak derecede Genç Türk dostudur. Bunu mekteplerimizi tedkik edip de bir ıslahat lâyihası vermek üzere İstanbul'a kadar gelmekle geçen sene ispat etmişti. İhmal etmeyiniz.

Yazımı okuyamazsanız İsmâil Hakkı Bey'e (Babanzâde) okutunuz. Çünkü o Tanin'de bulunması hasebiyle kolaylıkla okur.

Cambridge'e gider, Prof. Browne ile görüşürseniz selâm söyleyiniz. Mektup yazmak üzereyim. Bâkî size bol bol eğlence temennîsi!

Hâlide Sâlih

Mânâ ile Kilitlenmiş Mısrâ

Ersin Bayram

Sönmez seher-i haşre kadar şi'r-i kadîm

Bir meş'aledir devr edilir elden ele

Yahyâ Kemal

Mâzînin pek çok değer hükmü bugün var olmasa dahi bize âit olan zevk; derinden derine devam etmekte, onu bilen ve tanımak isteyenleri kendi dünyâsına çekerek yoğurmakta ve sabırlı dil işçileri tarafından binâ edilen yeni eserler ile sürekliliğini sağlayıp "kadim mânâ"nın asrımıza taşınmasına vesîle olarak devam zincirinin kopmasını engellemektedir. Mustafa Tahralı'nın şiirleri de bize âit olan zevki hissetmemizi sağlayan, dün ile bugünü birbirine kenetleyen bir özelliğe sâhiptir. Söz konusu bu şiirler *Kadim Mânânın Rüzgârıyle, Şiirler* ismiyle iki kapak arasına toplanıp Hülbe Yayınları arasından çıkmış. Tarz-ı kadim üzre yazdığı şiirlerin bir kısmını *Kubbealtı Mecmuası*'nın eski nüshalarında gördüğüm ve aruz ile yazan çağdaş şâirleri tâkip etmeye çalıştığım için hemen dikkatimi çeken eseri temin ederek zevkle okudum. Rûhuma bir esenlik, gönlüme yeni bir heyecan veren eser; baskı bakımından da îtinâ gösterilerek hazırlanmıştır. Söz konusu bu îtinâ kitabın ismi ile şiirlerin içeriğine yakışan mâhiyettedir. Biz bu yazımızda eseri ismi çerçevesinde değerlendirerek "Kadim Mânâ"dan ne anlamamız gerektiği husûsunda duracağız.

İlk bölüm "Kadim Mânânın Rüzgârıyle" ismini taşıyor ve içinde bir dîvançe oluşturabilecek kadar şiir(61 parça) mevcut. Şâir esere bir münâcat ile başlıyor. Bu başlangıç bize dîvan tertîbini hatır-

latmasına rağmen okudukça bölümün öyle şekillenmediği anlaşılıyor. Mesela kasîdelerden sonra gelmesi gereken târih manzumeleri bölüm sonuna alınmış, musammatlar (Tahmîs, terbî', taştîr) gazellerden önce ve sonra verilmiştir vs. Bu tasnif bize Tahralı'nın şeklî yapıdan ziyâde mânâyı ciddiye aldığını göstermektir ki eserine "Kadim Mânânın Rüzgârıyle" ismini vermesinin sebebi daha iyi anlaşılmaktadır. Bu şiirlerde klasik Türk şiiri ve onun oluşturduğu zevk ile tasavvuf kültürü hâkimdir.

Bölümleri teknik bakımdan değerlendirdiğimizde ikinci bölüm Gençlik Şiirleri- Arayış ismini alıyor. Bu bölümde üçü serbest vezin, diğerleri ise hece ile yazılmış şiirler vardır. Şiir yolunda bir arayışın yâhut hece ile yazılmış gençlik şiirlerinin toplandığı görülen bölümün tasnîfinde yazılış târihi esas alınmıştır. Kaybettim, Hüzün, Gurbet gibi şiirlerde gurbet, hüzün, yalnızlık, sevgili hasreti gibi halk şiirinde yoğun kullanılan temalar görülür. Renkler Ülkesi'nde bir hayal ülkesi ve sevgiliyi bekleyiş, ona duyulan hasret ifâde edilir. Bir Ses Bekliyorum, Ne Olur, Gidelim vs. de aşk ve sevgili konuları ele alınır. Manzum mektup yazma geleneğini de hatırlatan Mektup şiirinde ise şâir Sarıkamış'ta askerlik yapan amcaoğlu Ahmet'in yerine kendini koyarak askerin vatan ve sevdiklerine olan hasretini şiirle dile getirmiştir. Niyaz'da ise samîmiyetle Allah'a niyazda bulunulur. Böylece "Arayış" bölümünün özelliği ismi ile birleşir. Bu bölümdeki şiirlerin yazılış târihleri eskidir ve şâir sonra klasik tarza yönelmiştir, diyebiliriz. Buna mukābil esere şiirlerin alınmış olmasından Tahralı 'nın "Kadim mânâ" terkibi ile şiir geleneğimizi teşkil eden dîvan ve halk kültürünü bir bütün altında toplamayı murat ettiğini düşünmekteyiz.

Üçüncü ve son bölüm ise Türk Mûsikîsi İçin "Kâr-ı Nâtıklar" ismindedir. Biri dışında yazılış târihine göre sıralamanın yapıldığı bö-

lümde biri hece diğerleri aruz vezni ile yazılmış 20 kâr-ı nâtık vardır. Kâr-ı nâtıklarda ismi geçen makamların hepsi koyu renkle verilmiş, diğerlerinde yapıldığı gibi şiirlerin yazılış târihleri gösterilmiş, ithaflar ve bestekârlar belirtilmiştir. Böylece "kadim mânâ"nın üçüncü kolu olarak Klasik Türk Mûsikîsinin kabul edilmesi gerekir.

Eserdeki şiirlerin kırkı ithaf edilmiştir. Bunlar arasında Ayverdi âilesinden Ekrem Hakkı Bey, Sâmiha Hanım, İlhan Hanım; Mehmet Çavuşoğlu, Zeki Atkoşar, Neyzen Ahmet Şâhin, Ayhan Songar vardır. Kâr-ı Nâtıkların ise hepsi ithaftır. Bunlardan da en çok ithaf Cinuçen Tanrıkorur, Alaeddin Yavaşca ve Gönül Paçacı'dır. Şiirlerde yapılan bu ithaflar şâirin ruh ve kültür dünyâsını bizlere sunarken büyük kırılmadan sonra "Kadim Mânâ" ile münâsebetli şahıslardan bâzılarını da göstermektedir. Bu ithafların yanında şâirin şiir serüvenine de temas etmek gerekir. "Kadim mânâ"yı meydana getiren şiirlerin teşekkül safhası da bize eser hakkında fikir vermektedir. Kitaptaki ilk şiir 18/5/ 1960 Konya şeklinde târihlendirilmiş olup son şiir diyebileceğimiz iki şiirden biri gazel tarzında yazılan 28.05.1978/ Nisan 2013 (İstanbul) diğeri ise kitabın ve kâr-ı nâtıkların da son şiir olan Şevkinigâr Kâr-ı Nâtık'ı ise 22 Ağustos- 5 Eylül 2014 (Ankara-Konya-İstanbul) târihlerini taşımaktadır. Böylece Tahralı tarafından elli dört yıl gibi uzun bir sürede ilmek ilmek dokunarak oluşturulmuş bir eser meydana gelmiştir. Zâten bu şiirlerin çoğu uzun bir zaman aralığında yazılmış, birtakım şiirlere ise aradan yıllar geçtikten sonra tekrar dönülmüş, onlar üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. -Arayış'da düzenlemeler yoktur- Öyle ki bâzılarında birkaç tâne târih vardır. Bu da şiirlerin zaman içinde değişikliğe uğrayarak nihâî şeklini aldığını göstermektedir. 2014'teki ikinci baskıya yapılan eklemeden de anlaşılacağı gibi Tahralı şiirlerini baskıya hazırlamadan bir kez daha elden geçirmiştir ve yeni eklemeler de yapmıştır, diyebiliriz.

***

Eserin tertip şekli ve özellikleri yukarıdaki gibidir ve bu tertip bize "*Kadim Mânânın Rüzgârıyle*" isminin anahtarını da vermektedir. Şekil ve muhtevâ bakımında mükemmeliyete ulaşmak için üzerinde hayli durulduğu anlaşılan ilk bölümdeki şiirlerin hemen tamâmı değerlendirmeyi hak eden derinliktedir. Biz üçü üzerinde durmak istiyoruz. Bunlardan 1990'da Türkiye Diyânet Vakfı tarafından tertip edilen yarışmada "Münâcat" şiiri mansiyon, Millî Kültür Vakfı tarafından 1980'de tertip edilen Hicret konulu yarışmada "Hicret" isimli şiir birincilik ödülü almıştır. Münâcât'a " Yâ İlâhî, Sen'i mahlûkuna Rahman biliriz/ Sen'i âlemlere can, canlara cânan biliriz" diye başlanarak dînî ve tasavvufî anlayış bir beyte alınmıştır. Şiirde Allah'ın şanı övülür, sıfatlarına temas edilir. İnsanın dünya gurbetinde oluşu, nefis ve şeytanın hîlelerine kanışımız, gaflet, mâsivâya kapılmak, Allah aşkı, Allah'ın lutfu gibi konulara temas edilir. Son bölümde asrımızdaki menfî cereyanlar, insanların inkâra düşmesi gibi hususlara yer verilirken çâre yine Allah'tan beklenir. Şâir metni geniş zaman çekimi ile yazdığı için düşüncelerin bütün zamanlara yayılmasını sağlar ve kendini de metne koyarak "Biz" dilini kullanır. Böylece hem dînî vecîbelere ve inançlara riâyeti hem de medeniyetimizin "biz"e dayalı oluşunu karşılamış olur. Buradaki kasıt bütün müslümanlardır ve şâir şöyle der:

Pâyidâr eyle cihân içre Resûl ümmetini

Bu aziz millete, hizmet gibi, devlet dileriz

"Hicret" şiirinde ise didaktik bir anlatım vardır. Ana hatlarıyla siyer kitaplarında da gördüğümüz bilgiler nazma çekilmiştir. Peygamberimizin Mekke'de müşrikler tarafından gördüğü zulüm ve müminler için başvurduğu çârelere yer verilir. Mîraç hâdisesi ve

hicretin bildirilmesine şu şekilde değinilir.

"Kâbe kavseyn"i nasîb etti o Mevlâ kuluna.

Dedi Mîrac'da: "Bu yerden beni izzetle çıkar,

Eyle Rabbim kereminden bana bir kuvveti yâr!"

"Hurmalık şehrini gösterdi" Hudâ… Yollar açık!

Hicrete Hz. Ebu Bekir ile çıkmadan evvel Hz. Ali'nin Peygamber Efendimiz'in yerine evinde kalması ve müşrikler üzerine toprak serpip evden ayrılması anlatılır. Hicret esnâsında söylenmiş hadîsin nazım şekli ise şu şekilde verilir:

"Durdu bir lahza, dönüp şehre, yakın bir tepeden:

"Mekke, ey kutlu şehir, Kâbe, mükerrem belde!

Sevdiğimsin, seni vallâhi mübârek bilirim;

Zorla halkın beni sevketmese ayrılmaz idim!"

Sevr mağarası, Hz. Ebû Bekir'in "Yâr-ı gār" oluşu, "Olma mahzun!" (Tevbe/40'taki âyet) iktibâsı, Hicret esnâsında yaşananlar, Kubâ mescidi, Yesrib halkının karşılama merâsimleri ve "Talaa'l-bedru aleynâ" isimli şarkının manzum çevirisi, Kusvâ ve Hz. Hâlid'in evine yakın yere çökmesi ile nükteli bir mısrâın ardından lirik bir hicret anlatımına geçilerek şiir bitirilir. Bu lirik anlatıma terimden ziyâde kelimenin zaman içinde kazandığı mânâ ve şâirin muhayyilesinde oluşan çağrışımlar hâkimdir.

Üzerinde duracağımız son şiir "Bir Yeniden Doğuş" ise teknik bakımdan- gāliba- edebiyâtımızda bir ilk olma özelliğine sâhiptir. Bu şiiri tür bakımından bir yere koymak müşküldür. "Geçti" redifiyle gazel diyebileceğimiz bir tarzla ve ilk insandan hareket edilerek anlatıma başlanır. Beşinci beyit ile "Türkoğlu"na geçilip Anadolu'daki

mâcerâmızın başlangıcına temas edilir ve iki beyit sonra da form değişir. Şâir hece veznine dönerek Ahmed Yesevî dilinden söylenmiş beş kıtalık bir hikmet yazar. Ardından mesnevî şeklinde kāfiyelenmiş beyitler gelir ve bunu da Mevlânâ dilinden söylenmiş konu ile alâkalı gazel tarzında birkaç beyit tâkip eder, sonra da Yûnus dilince beş kıtalık bir bölüm eklenir. Bütün bunların ardından mesnevî formunda birkaç beyit ve "Geçti" redifli gazelin devâmı şeklindeki beyitlerle şiir teknik olarak sona erer. Tahralı'nın kültür ve medeniyetimiz açısından çok kıymetli olan Ahmed Yesevî, Mevlânâ ve Yûnus Emre dilince şiir yazması onları mânevî mîmarlarımız olarak gördüğünü gösterir. Bu üç şâirin de geleneğimizdeki yerini düşünecek olursak Tahralı'nın kurduğu bağın sağlamlığına dâir bir fikir de edinmiş oluruz. Şiire dönersek Anadolu'daki başlangıcın mânevî ayağını teşkil eden Hoca Ahmet Yesevî'dir. Şâir şöyle der:

"Saldı evlâdını bir bir Hoca Ahmet Yesevî

Rûm'a Hak âşığı erler, nice şeydâ geçti"

Anadolu'nun vatan kılınmasında tesîri olan gāziyân, bâcıyân, abdâlân, Horasan erenlerine temas edilir. Türk'ün cihânı zaptetme, daha daha ilerilere gitmeye dayanan büyük ülküsü Kızılelma çok güzel bir şekilde ifâde edilmiştir ve şâir devam eder.

"Tanrı aşkıyla, vatan toprağı yoğrulmuştu,

Ve Kızılelma, peşinden koşulan bir kuştu…

Uçtu her gün yeni bir ülkeye Allah adına,

Erdi uğrunda şehitler yüce Allah katına.

Tanrı'nın askeri olmuştu bütün Türkoğlu,

Ve cihâd üstüne kurmuştu vatan Selçuklu."

Akabinde Selçuklunun yıkılışı, yeni bir medeniyet ortamı ile yoğrulan Türkün bir güç olarak dirilişi aksettirilir.

"Aşkla îman yoğurur canları tekrar tekrar…

Âl-i Osman'da, nihâyette bu hal buldu karar."

Böylece Devlet-i Âl-i Osman'ın kuruluşuna geçilerek Osman Gāzi'nin rüyâsı, Edebâli'nin yorumu verilir. Osman'a "himmet kılıcı" bağlanır.

"Bağlayıp gönlüne Osman yüce himmet kılıcı,

Dikti rü'yâda ayan gördüğü muhkem ağacı.

Ulu dallarla serin gölgesi âfâkı tutar,

Akar altında sular tâ yedi iklîme kadar…"

Devlet-i Âl-i Osman'ın mâcerâsını bu anlatım ile kısa kesen şâir bizlere de yeni bir dirilişin muştusunu vermek istemektedir. Bu şiir bizim Anadolu'daki mâcerâmızı ve mânevî dinamiklerimizi ele alması bakımından oldukça önemlidir ki şiirde "Kadim mânânın" millî ve dînî gücü aksettirilir. Son bölüm şu şekilde bitirilerek mânâ bakımından "Ey Türk evlâdı! Tende can ve başta akıl oldukça ulu rüyâlar görmen, o rüyâların peşinde koşman gerekir. İşte ecdâdının yaptığı ortadadır. Ecdâdına yakışır olmaya çalış." denmektedir.

"Türk'ün ahvâli perîşansa ümit kesme Mürîd

Bunca devrin kimi âlâ, kimi ednâ geçti

Ulu rü'yâyı gören göz, görür elbet bin kez

O hakîkat gibi rü'yâ, deme hayfâ geçti!"

***

"Kadim mânâ"nın târih, din ve tasavvuf zemîni az çok yukarıda temas ettiğimiz üç şiir ile ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak

gazel ve târihler hakkında da birkaç söz söylememiz îcap etmektedir. Gazellerdeki muhtevâ ilâhî ve beşerî aşk etrâfında toplanmaktadır. Konu bakımından bir bütünlük göze çarptığı için yek-âvaz özelliği gösterirler. İlk gazel Sâmiha Ayverdi'ye ithaf edilmiş, "Düştü can mülkü şükür, bir nice sultan eline/ Ne olur vermesin artık onu devrân eline" beyti ile Ayverdi'nin mürşideliğine işâret edilmiştir. Gazellerde terkip çok az, mânâ ise yoğundur. En çok temas edilen konu tasavvufî aşktır. Hz. Îsâ, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ aleyhisselâmların kıssaları, Leylâ ve Mecnun, gül ile bülbül hikâyeleri, Kafdağı ve Ankā kuşu gibi eski edebiyâtın başvurduğu kaynaklar "Kadim mânâ"nın içinde bize sunulur. Şiirlerin özelliği mânâ yoğunluğunun çok olmasıdır. Birkaç beyit:

"O ne âlem ki sürükler seni bîçâre Mürîd
Açıver sîneni, sığmaz ki o ummân eline"

"Zülfü zincîrine mahkûm ki perîşan sürünür
Düşse âşık n'ola mecnun diye âlem diline

"Kıl tavaf sen de Mürîd âteşi pervâne gibi
Nûr-ı vuslat bulasın zulmet-i hicrân yerine"

Târih düşürmek mahâreti ve sanatı bugün îtibâriyle bize hayli uzak bir meziyet gibi gelmektedir. Halbuki eski kültürümüzde üzerinde çok durulan ve ihtimam edilen bir sanattı. Doğum, ölüm, mühim bir eserin inşâsı, kazanılan bir savaş gibi konularda düşürüldüğü gibi şâirin istediğine bağlı olarak hemen her konuda da düşürülen târihler olaya edebî bir ebediyet katmış oluyordu. Bilhassa binâlara düşürülenler hakkedildiği için hem estetik bir güzellik veriyor hem de binânın yapılışını şiir ile ifâde ederek onu hayatın vazgeçilmez parçalarından biri hâline getiriyordu. Târih düşürme sanatını bize

hatırlatan Tahralı'nın târihleri, geleneğin devâmı ve ona bağlama açısından son derece önemlidir. Bu târihlerin üçü vefat, biri mezar taşı kitâbesi, diğerleri ise câmiler için yazılmıştır. Bunlardan Sâmihâ Ayverdi'nin vefâtı için düşürülen târihi şöyledir:

"Yâre de ağyâre de yâr oldu elhak yâr için

Sâmiha Anne adıyla etti dillerde karar

Söyle dil, elfin çekip "âh" ile, rihlet sâlini

Ref'edip cânın mekândan bî-mekânda tuttu dâr"

(Hicrî: 1408+5=1413)

***

Tahralı "Kadim mânâ"yı tâkip ederken onu binâ edenleri ve tabiî günümüze taşıma gayreti içinde olanları da okumuş, onlardan istifâde etmiştir. Kitabın isminden de anlaşıldığı gibi Yahyâ Kemal'in tesîri hemen farkedilir. Yahyâ Kemal "*Eski Şiirin Rüzgârıyle*" derken Tahralı "*Kadim Mânânın Rüzgârıyle*" diyerek şiirimizi eskiden alıp kadîme bağlar. Bilindiği gibi "kadim" kelimesinin geçmişten bugüne süregelen, ezelî gibi mânâları vardır. Böylece şiirini devam zincirine eklemiş olur. Diğer taraftan Yahyâ Kemal'in kullandığı "Rüzgârıyle" kelimesini bağlam içinde düşünürsek bana ulaşan kadarıyla, son bir ses olarak gibi mânâlar yüklememiz gerekir. Tahralı'da ise "kadim mânâ"ya bağlandığı için daha bir canlılık, sarıcılık ve kuşatıcılıkla karşımıza çıkar.

Yahyâ Kemal tesîri ölüm temalı "Ecel" ve "Göç" adlı iki şiirde ve Arayış'taki "Yol"da da kendini kesif bir şekilde hissettirir. "Yol" şiirindeki şu mısrâ "Sallanan bir mendil ve kol…" ve ondan sonra oluşturulan hayaller Yahyâ Kemal'in meşhur Sessiz Gemi'deki "Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol" mısrâını hatırlatıyor.

Bunların yanında Tahralı, Yahyâ Kemal'in bir gazelini de terbî etmiştir. Bütün bunlardan hareketle Tahralı'nın kadim mânâyı devam ettirmekte Yahyâ Kemal'in bıraktığı noktadan hareket ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Yûnus Emre tesîrinin sezildiği ve çoğu ilâhî formu ile yazılmış şiirlerde ise ilâhî aşk, Allah'a niyaz, gönül ile sohbet, nasîhatte bulunma, Allah'ın sıfatları, Allah'ı tanımak ve bilmek, candan geçmek, her şeyin varlığına sebebin aşk oluşu gibi "kadim" temalar işlenir. Ahmet Hatipoğlu'na ithâfen yazılan İlâhi'ye "Hak yarattı âlemi" mısrâı ile başlanır ve dipnotta Yûnus Emre'nin olduğu belirtilir. 1977'den sonra ilâhî yazmaya başlayan Tahralı'nın yazdığın ilâhîlerin çoğu 1977-1980 arasında yazılmıştır. Bu ilâhîlerden aşağıya aldığımız dörtlükler söyleyişteki derinliği ve Yûnus tesîrini gösterir özelliktedir.

"Gece gündüz kulluk eder âbidler
Terk-i dünyâ kılar cümle zâhidler
Fîsebîlillah can verdi şehidler
Ol can için can ver ki can bulasın"

"Yârdan ihsan, yârdan atâ
İner gelir kapımıza
İster vefâ, ister cefâ
Güzeldendir, güzeldendir"

"Hakk'ı Mevlâ bildinse
Aşk derdinden öldünse
Dilden gayri sildinse
Lâ mahbûbe illallah"

Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretlerinin meşhur mısrâının nakarat gibi her bendin (beşlik) sonunda tekrar edildiği "Mevlâ Gö-

relim Neyler" şiiri ise teslîmiyetin ve kalben edilen bir duânın tezâhürüdür. 27 Ocak 1962 târihli "Sandal" ise Necip Fâzıl'ın "Kāfiyeler" (1941) şiirindeki gibi kāfiye mahâretini ve dile hâkimiyeti yansıtmak için yaptığı tertîbi hatırlatıyor.

Kültürü taşıma, geçmişten yararlanma bahsinde olmak üzre Arayış'ta ve diğer bölümlerdeki bâzı şiirlerde görülmese de Tahralı' nın kendine seçtiği mahlas olan Mürid hakkında da birkaç söz etmek gerekmektedir. (Mürid, ilk defa 30 Haziran 1975 İstanbul târihli "Gazel"de kullanılmıştır.) Mahlasın Mürid olarak seçilmesi Tahralı'nın yapmak istediği terkip hakkında da bize bilgi verir. Tevâzu ifâdesi de olan bu mahlastan ve şiirlerden hareket ederek şâirin geçmiş büyük şâirleri ve bizim kültürümüzü binâ edenleri kendisine mürşit olarak gördüğünü belirtebiliriz. Yukarıdan beri değindiklerimizden hareketle Tahralı'nın; Ahmed Yesevî, Mevlânâ, Yûnus Emre gibi büyük mutasavvıflarla şekillenen tasavvuf kültürünü; Fuzûlî, Yahyâ Bey, Fâtih Sultan Mehmed, Esrar Dede gibi klasik şâirlerin binâ ettikleri köklü bir geleneği çok iyi idrak etmiş olduğunu görmekteyiz. Böylece şâir; gelenekten aldığı feyz ile yazdığı şiirleri *Eski Şiirin Rüzgârıyle* adlı eserinde toplayan Yahyâ Kemal'in oluşturduğu terkip şuûrunu ve Tanpınar'ın meşhur sözü "Değişerek gelişmek, gelişerek değişmek"i, bunun bir tezâhürü olarak da devam zincirini yakalayarak "şi'r-i kadim'in seher-i haşre kadar sönmeyeceğini" bize âşikâr etmektedir. Bu devam zincirine "Arayış"taki halk şiiri formlarını, ilâhî ve kâr-ı nâtıkları da eklediğimizde şâirin Türk-İslâm kültürünün çok geniş bir çerçevesinden konuştuğunu belirtebiliriz. Böylece evvelâ bir bölüme alt başlık olup sonra da kitabın ismine taşınarak daha geniş düşünmemize vesîle olan "Kadim Mânâ"; Türk-İslâm kültürünü binâ eden kadim değerler ve onu teşekkül ettirenler ile devâmını sağlayanlar etrâfında toparlanan bütünleştirici bir unsur meydana getirir.

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz: Yahyâ Kemal'de görülen dil işçiliğinin, mükemmelliği yakalama çabasının Tahralı'da da bulunduğu anlaşılmaktadır. Böylece şiirler Tahralı'nın önsözde belirttiği gibi "geçmiş hazînelerimizden istifâde" edilmek sûretiyle binâ edildikleri için geniş bir kültürün içinde konuşmakta, Türk şiir geleneğinde işlene işlene derin mânâlar kazanmış kelimeler sâyesinde okuyucuya son derece geniş ve kadim bir hayal âlemi sunmaktadır. Diğer taraftan şiirlerin iskeletinin sağlamlığı, mânânın muhkem ve korunaklı bir zemîne oturtulması, form ve hayal arasındaki gücün kıymetini de bize sunmakta, gelenekten kopmadan ilerlemenin imkânlarını gözler önüne sermektedir. Bu eser bize kadim şiirin ebedî olarak var olacağını ve derinden derine ama gücünü hissettirerek ilerleyeceğini gösterir ki Yahyâ Kemal'in yukarıda kullandığımız beyti de nostaljik bir anlatımın çok ötesine geçerek yeni bir cisme bürünür.

Yahyâ Kemal ve İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Samsakçı

1884'te Üsküp'te doğan, aradaki kısa bir Selânik mâcerâsı sayılmazsa 18 yaşına kadar "evlâd-ı fâtihâna Yıldırım'ın yâdigârı" olan bu şehirde yaşayan, aşkın ve şiirin tadını ilk kez burada duyan, din ve milliyet terbiyesini burada alan Yahyâ Kemal, daha çok âilevî sebeplerle 1902 Nisan'ında cihanda başka hiçbir şehre benzetmeye kıyamadığı İstanbul'a gelir. 1903 Temmuz'unda da şehirden ayrılır. 1912'de, Meşrûtiyet'in dördüncü senesinde, Balkan felâketi arasında ve Birinci Dünya Savaşı'nın arefesinde gözüne Paris'ten sonra "köy" gibi görünen İstanbul'a geri dönecektir. İstanbul'daki ilk günler, tanışıklıklar, girilen çevreler, kalınan yerler, arkadaş evleri ve pansiyonlar, gidip-gelinen kahveler… Yahyâ Kemal'in kendi hâtıraları, "Senelerinin Bilânçosu", kısaca şâire âit literatür, bu meseleler hakkında tatmin edici bilgilerle doludur.

Biz bu yazıda Yahyâ Kemal'in Dârülfünun hocalığı ve genel mânâda Üniversite ile olan münâsebetine odaklanacağız. Zîra şâirin yolu İstanbul Üniversitesi'yle birkaç kez kesişmiştir. İlk intisap ve vazîfe 14 Teşrînievvel 1331 (17 Ekim 1915) târihindedir. İktidardaki İttihat ve Terakkî Fırkası Kâtib-i Umûmîsi Ziyâ Gökalp'ın tavassutuyla Yahyâ Kemal Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Târih-i Medeniyet Müderrisliğine "iki bin beş yüz kuruş" maaşla tâyin edilir. Şâirin üniversitedeki bu ilk tâyininden sonra Heybeliada Bahriye Mektebi'nde târih dersleri verdiğini biliyoruz. Dârülfünun'daki asıl mesâî ise Mütâreke'nin ilk aylarında 24 Mart 1919'da başlar. Bu kez Yahyâ Kemal, Garp Târih-i Edebiyâtı Müderrisidir. Millî Mücâdelenin sonları-

na doğru ise, bu Mücâdele hakkında olumsuz bir tavrı olan Cenap Şehâbeddin'den "inhilâl" eden Türk Târih-i Edebiyâtı Müderrisliği kadrosuna atanır. Cumhûriyet'ten sonra ise Yahyâ Kemal'i müderris değil, Urfa Mebûsu, Varşova ve Madrit Elçisi, Tekirdağ, Yozgat ve İstanbul Mebûsu, nihâyet Karaçi Büyükelçisi olarak göreceğiz.

Üniversite hocası olarak Yahyâ Kemal kimdir? Bunu herhâlde en doğru gözlemler ve en nefis bir üslûpla Ahmet Hamdi Tanpınar anlatabilir. Yahyâ Kemal'in Zeynep Hanım Konağı'nın Hasan Paşa Medresesine bakan üst katlarından birisindeki bir sınıfta (şimdiki 328 No'lu derslik gibi düşünebiliriz), sınıfa girişi, evvelâ hiçbir fevkalâdeliğin olmayışı, saçları ortadan ikiye ayrılmış, "güzel, tombul, işçi elleri" olan bu adamın fesini masaya koyup konuşmaya başlamasıyla her şeyin birdenbire değişmesi, bir mûcizeye şâhit olan öğrencilerin bir satır not alamayacak kadar büyülenmeleri, şâirin Alfred de Vigny'nin "Kurdun Ölümü" isimli manzûmesini o günlerde başlamış olan Millî Mücâdele ekseninde yorumlaması, zilin çalışı, sınıfın boşalacağı yerde, daha da dolması ve nihâyet bu derslerin Nûruosmaniye'deki İkbal Kırâathanesi ya da Beyazıt kahvelerinde devâmı, kız öğrencilerin bu sivil derslere katılamamalarından dolayı duydukları üzüntü… Der ki Tanpınar: "O konuşurken Yûnus'tan başlayarak yaşadığımız güne kadar, Türkçenin asır asır kaydettiği zafer merhalelerini ve bize âit bir duyuş tarzının teşekkülünü âdeta gözümüzle görüyorduk. Hakîkaten dedelerimiz, bilmeden dahi olsa, asırlardan beri Yahyâ Kemal'in yaptığının peşindeydiler. O, târihimiz gibi şiirimizi de kitap sahîfelerinden dışarıya çıkarmıştı. İstanbul Dârülfünûn'un Edebiyat Fakültesi'nde gittikçe halkası genişleyen bir gençlik, şimdi O'nun sâyesinde ikisini berâberce yaşıyordu. O karanlık Mütâreke günlerinde buna ne kadar muhtaçtık. Sanki bu derslere çıplak geliyor ve O konuştukça giyiniyorduk"

Yahyâ Kemal Dârülfünun'da öğrencileriyle

Bu şâir Hoca'nın mısrâları bu yıllarda dillerdedir. Süleyman Nazif gibi bâzı şâirler, Yahyâ Kemal'in belli sayıdaki mısrâını okudukları için kendilerini şanslı addetmektedirler. Biraz sonra çıkacak *Dergâh Mecmuası*'nın Hâşim'le berâber fikir hattâ isim babası olan Yahyâ Kemal, *Dergâh*'ı çıkaran gençlere bir şiir sözü vermiş fakat neşir târihi yaklaşmasına rağmen şiiri vermemiştir. Tanpınar, bir kısmını bir şekilde ele geçirdikleri ya da hâfızalarına nakşettikleri bu manzûmenin arkası gelmeyince, hocalarına şantaj yaptıklarını, eğer şiir bitmezse bu hâliyle neşredecekleri tehdîdinde bulunduklarını, "Ses" şiirinin ancak böyle tamamladığını da anlatır.

Evet, Yahyâ Kemal bu meşum yıllarda çok yazmıyor, fakat derslerinde ve sohbetlerinde öğrencileri ve dostlarına ümitli ufuklar açıyordu. Meselelerin ister istemez, şartların sevkiyle çok içtimâî ele alındığı, alınmak durumunda olduğu bu acılı yıllarda Paris'ten aldığı sembolist daha çok da parnasyen bir şiir zevkini bu konjonktürle ustalıkla mezcediyordu.

Hocalığa rücû edersek:

Dârülfünun'ndaki bu günlerde, Kuvâ-yı Milliye'nin gücünü henüz toplayamadığı, Mustafa Kemal'in bir "mâcerâya" atıldığının düşünüldüğü, iç ve dış tesirlerle Millî Mücâdeleye ve zafere inanışın henüz çok zayıf olduğu bu zamanlarda Yahyâ Kemal, Fakülte'deki pek çok hocanın aksine Anne "kurt" Anadolu'nun o büyük poemdeki dişi kurt gibi yavrularını canı pahasına koruyacağını bu işin mutlaka zaferle biteceğini söylüyor, gençliğin önünde bir timsal hâline geliyordu. "Mâhut Beşler" diye tanınan "Rızâ Tevfik (Bölükbaşı), Ali Kemal, Hüseyin Dâniş, Cenap Şehâbettin ve Muallim Barsamyan" isimli, kimisi Îran, kimisi İngiliz sempatizanı, kimisi alenen Türk aleyhtarı olan müderrislerin söylemleri talebeyi rahatsız etmiş, talebe dersleri boykot etme kararı almıştır:

"… İşte bu gibi sebeplerle Edebiyat Fakültesi öğrencileri, sözü edilen beş hocanın görevden alınmalarını, aksi halde dersleri boykot edeceklerini duyururlar. Büyük öğrenci tepkisi, kısa zamanda diğer fakültelere sıçrar. 12 Nisan 1922de "Dârülfünun ve Mekâtib-i Aliye Cemiyeti" (Üniversite ve Yüksek Okullar Derneği) kurulur. Bu dernek büyük çabalar harcayarak, mücâdelesinde başarı kazanır. Profesörleri görevden alma yetkisi Profesörler Kurulundan alınıp Dârülfünun Dîvânına verilir. Dîvan, Temmuz 1922de adı geçen "mâhut beşler"i görevden alınca, öğrenci boykotu da sona erer."

Hüseyin Dâniş'in Fars kültürü karşısında Türk kültürünü tezyif ve hattâ tahkîre kalkışması, Dârülfünun'ndaki mesâî arkadaşı Yahyâ Kemal'in kanına dokunmuş ve O'na "Hüseyin Dâniş Bey'e Mektup" isimli bir yazı kaleme aldırmıştır. 19 Mart 1922 *târihli Tevhid-i Efkâr*'da neşrettiği bu açık mektupta Yahyâ Kemal, Türk'ü, Türk'ün dili, şiiri ve kültürünü millet nâmına savunur.

Bu yıllarda Yahyâ Kemal'in Dârülfünun'daki varlığı son derece önemlidir. Derslerinde, sohbetlerinde, matbûatta İngiliz'in emrindeki Hürriyet ve Îtilâf Fırkası'na yakınlığın verdiği cesâretle Müslüman Türk'ü hor gören, milletçe verilen savaşı halk ve talebe nezdinde küçük düşürmeye çalışan bu hocaların aksine Yahyâ Kemal*, Dergâh, Tevhid-i Efkâr, İleri* gibi dergi ve gazetelerde, ders ve sohbetlerinde Kuvâ-yı Milliyeyi destekleyen söylemlerde bulunur. Talebe de hocalarının farkındadır. Tanpınar şöyle bir hâtıra nakleder:

"İstanbul Dârülfünun talebelerinin Millî Cepheye somurtan veya ihânet eden hocalarına karşı giriştiği hareket esnâsında, çok sevdiğimiz fakat muhâfazakâr bir arkadaşımızın Yahyâ Kemal'in aleyhinde tesâdüfen söylediği bir cümleye Nûrullah Ataç'ın verdiği cevap dikkate değer: "Yahyâ Kemal, gençliğin timsâlidir. O'na taarruz edemezsin. Biz gençler, bütün nesil O'na inanıyoruz ve seviyo-

ruz, sen bizden değilsin."

25 Mart 1921'de, o zamâna kadar Dârülfünun'da görülmeyen bir hâdise gerçekleşir*: Dergâh Mecmuas*ı'nın ilk sayısındaki yazıda da belirtildiği gibi Dârülfünun Edebiyat Şubesi talebesi, çok sevdikleri hocaları Yahyâ Kemal için bir gün tertip eder. "Yahyâ Kemal Müsâmeresi" diye kartvizit de bastıran bu gençler, "Yâkup Kadri, İsmâil Hakkı, Ahmet Hâşim, İhsan Beylerin" de hazır bulundukları bu toplantıda Yahyâ Kemal hakkında konuşmalar yapılmış, Yahyâ Kemal'in şiirleri yanında bir talebenin hocası için yazdığı şiir okunmuştur.

Yahyâ Kemal'in Dârülfünun yıllarındaki en dikkate değer hamlelerinden birisi de mensûbu olduğu Edebiyat Fakültesi'nin Başkumandan Mustafa Kemal'e "fahrî müderrislik vermesi" konusundaki teklîfidir. Fakülte Müderrisler Meclisi'nin 19 Eylül 1922 günkü toplantısında bu teklif karâra bağlanmış, Meclis-i Müderrisin bir telgrafla bu niyeti Mustafa Kemal'e, "İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisîni 19 Eylül'de akdettiği celsede zat-ı müncî-i kumandanîlerini fahrî müderrisliğe müttefikan intihab etmekle kesb-i fahreyler" şeklinde; Mustafa Kemal de bundan duyduğu memnûniyeti cevâbî bir telgrafla "Türk harsının mihrâkı olan fakültenizin fahrî müderrisliğine intihâbından dolayı Meclisinize teşekkür ederim. Emînim ki, millî istiklâlimizi ilim sâhasında Fakülteniz ikmal edecektir. Bu şerefli tekâmülün husûlünü deruhte eden heyetiniz arasında bulunmak bence bâis-i iftihardır." şeklindeki ifâdeleriyle Fakülte'ye bildirmiştir.

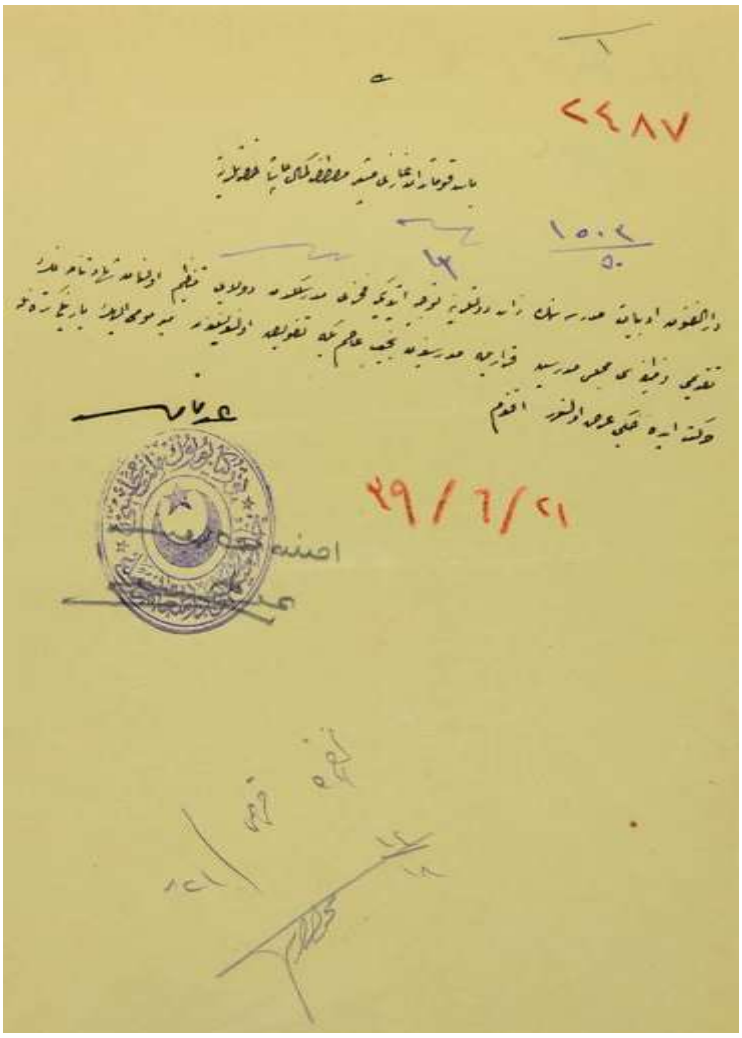

Fahrî Müderrislik berati haberini bildiren dilekçe

Netîcede çok özenli bir şekilde hazırlanan ve Hacı Kâmil Akdik'e yazdırılan,

İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Medresesi Meclis-i Müderrisîni ondokuz Eylül üç yüz otuz sekiz târihinde akdettiği ictimâda Milli Mücâdelenin büyük kahramanı ve yeni Türk devletin müessisi olan Başkumandan ve Gāzi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine Türk Milletinin ve Türk harsının istiklâlini müeyyid ve İslâm kavimlerinin halâsına müteveccih olan târihî mesâîsini takdir ve tebcil ettiğinin bir delîli olmak üzere Edebiyat Medresesi Fahrî Müderrisliği unvânının tevcîhine müttefikan karar vermiştir.

-Şâban 1341 Nisan 1339.

ifâdelerinin yer aldığı bu "fahrî müderrislik beratı" 23 HaZîran 1923'te Atatürk'e takdim edilir. Takdîmi Necip Âsım Bey üstlenir. Bu deruhde, şu dilekçeyle Başkumandana bildirilir:

"Başkumandan Gāzi Müşir Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Dârülfünun Edebiyat Medresesi'nin zât-ı devletlerine tevcih ettiği fahri müderrislikden dolayı tanzim olunan şehâdetnâmenin takdîmi vazîfesi Meclis-i Müderrisîn karârıyla medreseden Necib Âsım Bey'e tefviz olunduğundan mîr-i mûmâileyhin yarınki trenle hareket edeceği arz olunur efendim."

Yahyâ Kemal'in Atatürk'le tanışması da yine bu zafer ve Dârülfünun yıllarına rastlamaktadır. Dârülfünun, 9 Eylül'de İzmir'in düşman işgālinden kurtarılması üzerine Bursa'ya geleceği duyurulan Başkumandan Mustafa Kemal'i tebrik için bir grup talebeyi, başlarında Hocaları Yahyâ Kemal olmak üzere Bursa'ya gönderir. Zîra Dârülfünun'da, hattâ genel mânâda Türk matbûatında Mustafa Kemal'i, O'nun inancını ve netîcesinde devlet kurduran mesâîsini lâyıkıyla anlayan, Mustafa Kemal ve Kuvâ-yı Milliye hakkındaki en geniş

perspektifli ve derinlikli yazıları yazan Yahyâ Kemal olmuştur. Yahyâ Kemal, gerçekten de anılan günlerde talebesiyle Bursa'ya gider, Başkumandanı görür, hattâ İstanbul'dayken dâvetine icâbet ettiği Halîfe Abdülmecid'in selâmını ve iletmesini ricâ ettiği sözleri Atatürk'e nakleder.

Yahyâ Kemal'in Üniversite ile ilgili bir diğer faâliyeti 1936 yılına rastlar. Devlet Arşivleri'nde bulunan ve çalışmamızın ekinde verdiğimiz 1.4.1936 târihli ve Reîsicumhur Mustafa Kemal imzâlı bir bel-geye göre "Saylav" Yahyâ Kemal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde "seri konferanslar" verecek, "işe başladığı târihten îtibâren 935 mâlî yılı sonuna kadar be-her konferans saati için 1935 yılı Maârif bütçesinin 599. Faslının 8. Maddesinden 25 Lira" alacaktır. Fakat bu konferansların hangi konularda verildiğine hattâ verilip verilmediğine dâir bir bilgi söz konudur değildir.

Tâhâ Toros Arşivi'nde, Yahyâ Kemal'in "Edebiyat Fakültesi Başkitâbetine" hitâbıyla ve el yazısıyla kaleme aldığı ve daha önce herhangi bir yerde neşredilmeyen bir belge vardır. Başkâtibin Fakülte albümüne koymak üzere, şâirden bir veya birkaç fotoğrafını istediği bir mektûbuna, gecikmiş de olsa cevâbî bir metin olduğu anlaşılan bu târihsiz mektupta Yahyâ Kemal, gecikme için özür diledikten sonra, muhâtabını dahi bilmeksizin biraz da nostalji barındıran şu samîmî sözleri kâğıda döker:

"Edebiyat Fakültesi Başkâtibi Beyefendiye

Aziz, güzîde, muhterem Efendim

Asil bir vefâkârlıkla göndermiş olduğunuz mektûbu maatteessüf çok geç adım. İzhar buyurduğunuz kardeş hislerinize karşı cevapnâmem bu yüzen geciktiği gibi, istediğiniz resimler de gönderilemedi.

Mektûbunuzda imzâ girift olduğundan okuyamadım ve bu cevapnâmemi vaktiyle Fakültede samîmî dostluğunu kazanmış olduğum güzîde arkadaşlardan Başkâtip Sıtkı Bey mi, yoksa o güzel Dârülfünun senelerinin gençlerinden diğer bir arkadaşa mı yazdığımı tâyin edemiyorum. Fakat herhâlde şimdi Fakülte'nin başkâtipliğinde bulunan ve Harb-i Umûmî ile Mütâreke devresinde Edebiyat Fakültesi'nin en temiz bir gençlik cûşişiyle dolu olan havasını hatırlatan ve o vakit Fakülte gençliğine bütün kalbini vermiş benim gibi eski bir arkadaşı unutmayan asil dost her kim ise O'na yazıyorum.

Düşman işgālini gören İstanbul'un 1918-1922 seneleri zarfında Edebiyat Fakültesi'nin gençliği, fikir atılışı ve kalp yüksekliği îtibâriyle nâdir tecellî eden bir ideal zümresi idi. O vakit bu zümrenin başında bulunmak hayâtımın en, en güzel tâlihi olmuştur. O gençleri, o günlerin hassâsiyetini, o dersleri ve o dershâneleri, onlarla İstanbul'un içlerinde ve civârında o gezintileri *Dergâh Mecmuas*ı'nın o gönüllü intişârını, muzafferiyetin şenliğinde Bursa'ya o gidişi, hâsılı yalnız milliyetimizin havasından ibâret olan o musâhabeleri, o zamandan beri dâima hatırladım ve ekseriya tanıdıklarıma söyledim. Avrupa'daki Dârülfünunlarda böyle bir cûşiş kudreti göstermiş olan gençler zümresi zaman geçtikçe, edebiyat târihlerine geçer. Acaba bizde de bu gençliği millî tahattura nakledecek kimseler olacak mı?

Fakülte Albümü'ne dercetmek üzere istediğiniz resimleri zamânında gönderemedim. Beni bu münâsebetle hatırlamış olmanız bana kâfîdir. Muhabbetle ve tahassürle ellerinizi sıkarım aziz kardeşim Efendim."

1949 yılına gelindiğinde, başka bir faâliyet söz konusu olacak, Türk Ocağı, vaktiyle salonlarında Yahyâ Kemal'in pek çok konferans veren Yahyâ Kemal'in 65. doğum gününü, 2 Aralık 1949 Cuma günü

saat 18:00'da, Üniversite Konferans Salonu'nda (şimdiki adı Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel Konferans Salonu'dur) muazzam bir öğrenci, hoca, misâfir kitlesi önünde şâirin de katıldığı bir merâsimle kutlayacaktır. Yahyâ Kemal'in, çok sıkıntılı; millî ve dinî gurûrun zedelendiği zamanlarda bir nesle diriltici bir nefes olduğu Dârülfünun'un bu görkemli konferans salonunda, ve İstanbul Üniversitesi adına Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Nihad Sâmi Banarlı'nın, İsmâil Habib Sevük'ün birer konuşma yaptıkları bu günde Türk Ocağı, "memleketin en tanınmış şahsiyetlerinin kendisi hakkındaki düşüncelerini ihtivâ eden altın bir defter"i şâire takdim edecektir. Bu îtibarla, 20 Kasım târihine kadar şâir hakkındaki değerlendirmeler, hâtıralar, anekdotlar Türk Ocağı'na gönderilecek, "seçkin bir hakem heyeti" bu altın deftere girecek metinlere karar verecektir.

Ertesi gün yâni 3 Aralık târihli gazetelerin pek çoğu, bu muhteşem ve coşkulu kutlamayı sütunlarına taşır. Bunlardan *Akşam* gazetesi, "Yahyâ Kemal'in 65. doğum yılı üniversitede parlak bir törenle kutlandı. Büyük şâir, gözleri yaşla dolu minnet ve şükranlarını bildirdi" başlıklı haberinde duyurulduğu gibi 17:00'da değil, 18:00'da başladığını belirttiği bu merâsimi sanatlı cümlelerle verir. Buna göre salon "16'da dolmaya başlamış, saat 17'de oturacak, 18'de de ayakta duracak" yer kalmamıştır. "İstanbul Vâlisi ve Belediye Reîsi Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Üniversite Rektörleri Ömer Celâl Sarc ve Hulki Erem, her iki üniversitenin tedris heyeti, Türk Ocağı üyeleri, birçok milletvekili, vilâyet ve belediye erkânı, Millî Eğitim mensupları, gazeteciler, sanatseverler ve daha birçok kimseler"in bulunduğu bu toplantıyı "muazzam bir alkış tufanı arasında salona giren" Yahyâ Kemal, yerine oturduktan sonra İstanbul Üniversitesi Rektörü Sarc açmış, Türk Ocağı Umûmî Kâtibi Dr. Fethi Erden, o günlerde rahatsız olan Ocak Reîsi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in hazırladığı nutku okumuş, Üniversite adına Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar bir konuşma yap-

mış, ardından İsmâil Habib Sevük mikrofona geçmiş ve "sık sık alkışlarla kesilen" konuşmasını yaptıktan sonra, bu sözleri "büyük bir heyecanla tâkip eden" Yahyâ Kemal şunları söylemiştir:

"Büyük bir milletin civanmerd, vefâkâr ve hassas nesli;

Türk şiirinin bir köşesinde, kırk sene bir vehme kapılarak çalışmış bir işçiye gösterdiğiniz bu sevgi, ancak asil bir milletin şiârı olarak tefsir olunabilir. Bu sevgi havası, küçük bir kalbin hacmine göre çok büyüktür. Duyduğum şükran duygusunun yüzde birini edâ etmekten âcizim. Bu toplantıyı şereflendiren İstanbul Üniversitesi'ne, ilim, fikir heyetlerinin mümessillerine, civanmert Türk gençliğinin mümessillerine derin şükranlarımı sunarım.

Bu toplantının manzarası, hâfızamda ölümüme kadar en güzel hâtıra olarak kalacaktır."

Yahyâ Kemal, bu kısa konuşmadan sonra gözyaşları içerisinde Itrî'yi okumuş ve O yerine oturduktan sonra Vâli ve Belediye Reîsi Gökay konuşmasını yapmıştır. Tören İstanbul Konservatuarı söz ve saz heyeti tarafından Nevâ Kâr'ın seslendirmesiyle (Itrî'nin bu büyük eserinin Yahyâ Kemal'e ne kadar ilham verdiği Yahyâ Kemal'in pek çok mısrâında geçtiği hatırlanırsa bu tercih yadırganmaz) ve Nihad Sâmi Banarlı'nın "Yahyâ Kemal'in Hayâtı ve Sanatı" eksenli konuşmasıyla; Hicâbi Fıratlı'nın okuduğu Yahyâ Kemal şiirleriyle devam etmiş, Muallimler Birliği adına Nûrettin Ergin, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti adına Hâlit Fahri Ozansoy, son olarak da Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti adına Muvaffak Benderli'nin hitâbeleriyle sona ermiştir. (Bu haberler, *Akşam* gazetesindendir. Aynı târihli *Son Posta* ise, icrâ edilen merâsimi bir noktaya kadar aynı şekilde anlatmakla birlikte, Nevâ Kâr'ın icrâsı esnâsında Yahyâ Kemal'in aşırı heyecandan bir nebze fenâlaştığı, "hayranlarının kolları arasında" otomobile götürüldüğünü bu yüzden de Hâlit Fahri ile Muvaffak Ben-

derli'nin konuşmalarını yapamadıklarını haber verir. Bununla berâber Hâlit Fahri konuşmasının metnini aynı târihli *Son Posta* nüshasında neşretmiştir.

Üniversite hayâtında olduğu gibi vefâtında da Yahyâ Kemal'e sâhip çıkarak Yahyâ Kemal için resmî cenâze töreni düzenlediği gibi Edebiyat Fakültesi de amfilerinden birisine Yahyâ Kemal Beyatlı adını vermiştir.

Yahyâ Kemal'in cenazesi

Ali Nusret'i Tebcîlen

Bengü Vahapoğlu

Ali Nusret, edebiyat târihimize en âşinâ olanlarımız için bile meçhul kalan bir isim. Halbuki o, *Şihâb*[1] adlı küçük şiir kitabının girişinde "Şimdiye kadar yazdıklarımdan hiçbirisinin adem-âbâd-ı nisyanda ziyânına râzı olmadım. Bu mecmuaya kaydettim," demişti. "Adem-âbâd-ı nisyan" yani "unutuşun yokluk ülkesi"… Hakîkî ölümün hâfızalardan silinmek olduğunu erken yaşında fark etmiş olmalı Ali Nusret. Adını Türk edebiyâtı târihine kazıyacak bir eser de bırakamadı gerçi arkasında. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, onun *Şihâb*'daki şiirleri için "Pek gençken şiirle uğraşmışsa da bilâhare vazgeçtiği, *Şihâb*'dan sonra bir şiir mecmuası neşretmemesinden anlaşılıyor. O mecmuaysa kendini şâir addettirecek mâhiyette değildir. Çünkü çocuk denilecek bir yaşta söylediği mevzun sözlerden ibârettir,"[2] demişti. Güçlü eserler yazmaya ömrü vefâ etmedi belki Ali Nusret'in, çünkü çok genç denecek bir yaşta, henüz 41 yaşındayken hayâta gözlerini yumdu. Yine de kısacık ömrüne bir şiir kitabı, bir makāle toplamı, bir piyes, Fransızca'dan çeviriler ve gazete, dergi sayfalarında kalan mensur şiirlerle eğitim, dil, eleştiri, târih, fen konularında çok sayıda makāleyi sığdırabildi. Üstelik önce asker, sonra öğretmendi. Yenileşen edebiyâtımızın taşlarını döşeyen şimdi isimlerini hatırlamadığımız onlarca çalışkan kalem işçisinden biriydi.

[1] Ali Nusret, *Şihâb*, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul, 1306.
[2] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Ali Nusret," *Son Asır Türk Şâirleri*. C. III. Haz. Hidâyet Özcan, Atatürk Kültür Merkezi Yay., s. 1699, Ankara 2000.

Ali Nusret'le 2007 yılında saygıdeğer hocam Abdullah Uçman sâyesinde tanıştım. Hakkında tez yazdım ve çeşitli makālelerle onun edebî varlığını duyurmaya, muhîtinde ne gibi tesirler bıraktığını anlatmaya uğraştım.[3] Ali Nusret'in çalışkanlığı ve edebiyat tutkusu bana o zamandan beri ilham veriyor diyebilirim. Buna rağmen yazardan söz ederken hâlâ "Cenab Şahâbeddin'in küçük kardeşi, Osman Fahri'nin ağabeyidir," bilgisini ekleme ihtiyâcı hissediyorum. Bunda benim ihmâlimin de payı vardır, ne yazık ki. Bu yüzden de daha derinlikli çalışmalar vücûda getirinceye kadar Ali Nusret'i zaman zaman "unutuluşun yokluk ülkesi"nden çağırmayı bir borç biliyorum. Öte yandan onun bu sessiz çığlığına ilk cevap veren kardeşi Osman Fahri'ydi kuşkusuz. Ali Nusret'in ölümünün birinci yıldönümünde onun için yazdığı şiirleri, yazara âit çocukluk, gençlik fotoğraflarıyla berâber *Mersiyeler*[4] adlı küçük bir kitapta toplamıştı.

Osman Fahri, *Mersiyeler*'in sonuna Ali Nusret'in iki de mektubunu eklemiştir. Bunların ilki, hastalığın henüz başlarında, ölümünden beş ay önce Dârülmuallimîn Müdür Muâvini Fuad Bey'e yazdığı mektuptur. Osman Fahri mektubu "kable'l-vukū-ı hiss-i mevt" ibâresiyle sunar. İkincisi akrabâsı bir hanımefendiye ölümünden önce verdiği son sağlık haberidir ve el yazısıyla neşredilmiştir. Bu kırık dökük el yazısını sevgili hocam Banu İşlet'in yardımı olmadan okuyamazdım. Diyebilirim ki onun emeği benden çoktur, dolayısıyla teşekkürümü bir dipnotla geçiştirmek istemedim.

---

[3] Ali Nusret hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Bengü Vahapoğlu, *Ali Nusret-Hayâtı, Sanatı, Eserleri*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dan. Abdullah Uçman, İstanbul 2009; "Türk Edebiyâtı Târihinin Kıyıda Kalmış Bir İsmi: Ali Nusret," *Yeni Türk Edebiyâtı Araştırmaları*, S: 4, Temmuz-Aralık 2010, 141-164; "'Adem-Âbâd-ı Nisyân'a Terkedilmiş Bir Edebiyatçı: Ali Nusret," *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S: 174, Nisan 2015, 62-75.

[4] Osman Fahri, *Mersiyeler*, Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1329.

Ali Nusret bu mektuplarında, ânîden ortaya çıkan hastalığına son âna kadar kesin bir teşhis konamadığını ve çeşitli tedâvîler denendiğini yazıyor. Osman Fahri, *Mersiyeler*'in iç kapağında yazarın hastalığının "verem-i dimâğî" olduğunu söylemiş. Beyin veremi... Her şekilde yazarın hayat karşısında bedenen ve rûhen yorgun düştüğü anlaşılıyor. Zayıf bünyesinin, hassas rûhunun ve titiz mizâcının da bunda payı olduğunu düşündürüyor. Böyle düşünmeme yol açan her bir satıra sinmiş hüzündür belki. Gencecik bir bedenin hayâta vedâsı bu mektupları, kendime saklamak yerine edebiyatseverlerle buluşturmak istedim. 1872 Mart'ının 23'ünde doğup 1913'ün 13 Şubat'ında hayâta gözlerini yuman Ali Nusret'i tebcîlim olarak da okunsun isterim.

Pek muazzez ve kıymettar Fuad Beyciğim,

Kabul imtihanlarına dâveti mutazammın emirnâme-i âlîyi dün aldım. Teessür ve helecan ile okudum. Dimâğım sara-i mevte tutulmuş gibi dönerek, gözlerimden pek acı yaşlar sızarak dürdüm, büktüm, cebime koydum.

Şimdi bu satırları okuyunca büyük bir taaccüb içinde kaldınız, değil mi? Ah Fuad Beyciğim, bendeniz bir ayı mütecâviz bir zamandan beri -her gün daha ziyâde fenâlaşmak üzere- hastayım. Mürâcaat ettiğim tabipler henüz derdimi lâyıkıyla teşhis bile edemediler. Beni -hiç olmazsa daha birkaç ay için- her türlü iştigālâttan, en vicdânî bir aşk-ı vazîfe ile sevdiğim muazzez derslerimden mahrum etmek istiyorlar. Bu, aliyyülihtimal maddeten faydalı olabilirse de mânen muhakkak öldürecektir. Ah, o kadar meftûniyetle merbut olduğum, bütün mensuplarını rûhumun en mukaddes nedimleri bildiğim Dârülmuallimîn iştigālâtından bu kadar nâgehânî, bu kadar nâ-bemevsim olarak istifâya mecbur kalmak... Aman yârabbi, benim için en büyük cünûn-ı ye's ve hırman budur… Mâmâfih Fuad Beyciğim,

henüz istifâ etmiyorum, bu kâğıdı öyle telakkî buyurmayınız, gulgule-i mâtemdârî ile taninsâz olmadıkça istifâ etmeyeceğim… O halde ne yapacağım? Ah, bunu bilsem… Bazı etibbâ, âlâmıma ancak Avrupa'da devâ bulunabileceğini söylüyorlar ki kardeşim de bu fikirdedir. Bendeniz ise bunu arzu etmiyorum, daha doğrusu edemiyorum… Ah, aziz kardeşim Fuad Bey, bir gün tenezzülen teşrîf-i âlînizle hakîkaten bir âşiyân-ı saâdet etmiş olacağınız hânemde, alelhusus bahçemin bütün eşcâr ve ezhârı şimdi birer sehm-i kindar gibi gözlerimi kanatıyor, yüreğimi paralıyor.. Şu te'mîn-i âşiyân hikâyesi bendenize ne kadar meşum oldu! Bilmem ki tâlih bendenizden hangi kabahatimin intikāmını alıyor. Tamâmıyla mahsul-i ırk-ı cebînim olan iki üç yaprağı bendenize çok görüyor; çünkü akvâ-yı ihtimâlât olarak -yalnız Dârülmuallimîn'den değil- bu evden de istifâ edeceğim… Hâsılı, kıymetli Fuad Beyciğim, mârûzâtımdaki perîşanlığa dikkat ediyorsunuz ya… İşte kuvve-i akliyemin bundan daha düzgün bir silsile-i tefekküre tahammülü yoktur.

Şimdi zât-ı âlînizden en sûzişli gözyaşlarıyla istirhâmım şudur: Yarın (Cuma) bir iki saat kadar tenezzülen bendehâneyi teşrîfinize muntazırım. Sizi, bilhassa sizi yarın mutlaka biraz görmek, ne yapacağımı, ne edeceğimi sizinle görüşmek ihtiyâcındayım. Ricâ ederim, bu niyâz-ı küstahânemi af buyurunuz. İhtimal ki uzun bir müddet için -daha doğrusunu söylemeye dilim varmıyor!- son mülâkātımız olacaktır... İşte yine ağlıyorum... Zâten kâğıt da doldu. Daha ziyâde yazamayacağım. Bâkî: Tahassürât ve tâzîmât.

16 Ağustos Sene 328 Perşembe

Nusret

Velînîmetim Efendim Hazretleri,

Giriftâr olduğum felâket-i sıhhiyeden tesliyetim için tevâlî eden nezâket ve inâyet-i şefkatperverânenizin ne kadar müteşekkir ve minnettârı olduğumu, alelhusus bütün vücûdumun zebûn-ı âlâm, akl u fikrimin tamâmıyla perîşan olduğu böyle bir zamanda tasvir etmekten hakîkaten âcizim. Allah kimseye göstermesin, böyle dert ve elem, felâket ve aylet (?) zamanlarında samîmî bir sadâ-yı şefkat ve rahmet insana ne kadar, kıymet ve himâyet veriyor. İnsan her taraftan mehcur ve metruk olarak ircâ' ve âlâmı ile bir köşede kıvranmak, hayâtın refte refte vücûduna vedâ ettiğini anlamak ne kadar acıklı, ne kadar hâtırasûz bir şey! Ne garip! En felâketli saatlerimde -ki henüz bitmiş değildir- ömrümün bi'n-nisbe mesut ve bahtiyar dakîkalarını der-hâtır etmekten bir türlü men-i nefs edemiyorum. Artık o şebab hâtıralarının, rûhumdaki hazzını ancak hıçkırıklar, gözyaşları ile tercüme edebiliyorum. Evet, şimdi hastalığımın bir safhası da bu teessür-i müfrit oldu. Mekteplerimden gelen bir haber, yâhut bir arkadaş hemen boğazımı en hazin ukdelerle tıkıyor, gözlerimi bir sehâb-ı sirişk ile örtüyor… Ağlıyorum ağlıyorum… Böyle böyle biraz açılıyorum. Bilhassa cumartesi pazar günleri pek tâkat-şiken bir buhrân-ı asabî içindeydim. Sancılarım da bendenizi çıldırtıyordu. Dün doktora giderek teşhîs-i maraz için nuhâ-i şevkinin muâyenesi hakkındaki emrini telakkî ettim. Gûyâ bu muâyeneden sonra burada tedâvînin mümkün olup olmayacağına karar verecekti. Hâlâ ve hâlâ hastalığım anlaşılamadı. Binâenaleyh bugün içinde hâk-i pây-ı şefkat ve nezâketinize sıhhat-i mütezelzilem hakkında kat'î havâdis arz edemiyorum. Herhalde şu var ki pek vakitsiz bir zamanda pek bedbaht oldum. Bunun için yeminlerle teyit ederim ki bu sırada şu nezâketleriniz bendenizi pek mütehassis ediyor. Geçen defa emirnâmenize bizzat cevap yazmaya muktedir olamadımdı. Allah'a şükrederim

ki bugün bendenize hiç olmazsa bu kadar perîşan bir ifâdeyle arz-ı teşekkür kudretini ihsan etti. Cenâb-ı Hakk sizi yavrularınızla bahtiyar etsin. Cumartesi günü tedâvîye başlarsak ve sıhhatimden aman bulursam yine arz-ı mâlûmat etmeye çalışırım. Ah ne olur bir iki gece teşrif buyurmak inâyetinde bulunsanız…

Büyük Hanımefendinin mübârek ellerinden kemâl-i hürmetle öperim efendim.

Fi 21 Ağustos 1308

Nusret

"Ali Nusret 1288 Mart: Cumartesi günü saat on ikide Yenişehir'de dünyâya gelmiş ve 1328 Kânûn-ı Sânî: 31 Perşembe sabahı saat on birde Çarşamba civârındaki hânesinde verem-i dimağî illet-i müdhişesinden irtihâl-i dâr-ı bekā eylemiştir."

(Künye: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1329)

Küplüce'deki Köşk Hakkında Birkaç Söz[1]

Mine Kılıç[2]

Öncü olmak, örnek olmak…

Herkese nasip olmayan bir hediye, bu hediyeden pay almak adına Çağrıbey Anadolu Lisesi olarak Kubbealtı'ndan Sâmiha Ayverdi'den seçtiğimiz 15 kitabını 11. sınıf öğrencilerimizle birlikte bir ders kitabı hassâsiyeti ile okumaya, bizi düşünüp değerlendirmeye yönelten her cümleyi, paylaşmaya ve mütâlaa etmeye karar verdik. Yaşanmış öyküleri okumaya meraklı olan ben yıllar önce okuduğum *İbrâhim Efendi Konağı'*ndan sonra *Küplüce'deki Köşk*'e tâlip oldum.

Her sayfasında durup düşündüğüm, geçmişi, bugünü, yarını her sayfasında yeniden yeniden gözden geçirmek ihtiyâcı hissettiğim; bir anı kitabı olmanın çok çok ötesinde beni her türlü insânî değerle yeniden düşünmeye ve yaşadığım her ânı bu gözle yeniden değerlendirmeye yönelten bir kitaptı, *Küplüce'deki Köşk*. Ama herhalde gündemin etkisi "*vicdan terâzisinden geçmiş demokrasi*" başlıktaki tahtına kuruldu.

Müellifin ifâdesiyle "*tam 400 yıl Türk'ün hiçbir kargaşaya adâletsizliğe mahal vermeden huzurla idâre ettiği coğrafyalar*" bugün bir alev topu. Adıyla uygulaması arasında tam da bir tezat ser-

[1] Bu yazı daha önce Mekteb-i Üsküdar dergisinde yayınlanmıştır.

[2] Üsküdar Çağrıbey Anadolu Lisesi Müdür Yardımcısı, Marmara Üniversitesi'nde doktora öğrencisi. *MEB tarafından düzenlenen "Eğitimde Öncü ve Örnek Şahsiyetler Projesi" kapsamında tanıtmaya gayret ettiğimiz Sâmiha Ayverdi'yi ziyâret ettiğimiz okullar arasında en iyi anlayan ve anlatan hoca. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı olarak tekrar teşekkür ediyoruz.*

gileyen yönetimler, havsalamızın alamayacağı kadar büyük oyunlar, arada ezilen halklar, hebâ olan nesiller, silinmeye çalışılan Osmanlı izleri, yok olan dünya mîrâsı … Bunca karmaşa, bunca adâletsizlik, bunca savaş; dünyâ insanlık adına neyi kaybetti, yaratılmışların en şereflisi nasıl bunca şerefsizliğin bir parçası olmaktan hiç gocunmadı?

İşte Küplüce'deki Köşk'ün pencerelerinden süzülen ışık kaybettiklerimize çağırıyor bizi. Aslında taa köklerimizden süzülen, yüreğimizin her köşesinde küllenmiş ateşlerin altında kıpkızıl kor misâli bir nefesi bekleyen ve yine Sâmiha Hanım'ın ifâdesiyle "*Bir milletin sırtındaki zırhı, en büyük müdâfaa silâhı olan millî ve mânevî değerleri*"mizin tadına varmaya çağırıyor.

Nerelerden nerelere geliyoruz onun anılarında…Birinci Dünya Savaşında vatandaş süpürge tohumu ile karın doyurmaya çalışırken vatanın hâlini düşünmeden vagon tâcirliği ile kasalarını dolduran, "*Vatan benim cebimdir.*" diyen, sözde tüccar, insafsızların karşısında bir sahan keşkek için bir kedinin yuttuğu fâreden sorumluluk duyarak: "*uğruna can telef olmuş yemeği istemem*" diyen âlimlere… Her içi çektiğini alıp yemeyerek, her hoşuna giden nesneye sâhip olma arzusunu kırparak, akçelerinin bir kısmını düğüm düğüm üstüne vurarak yaptırdığı câmiye "*Sanki Yedim*" adını veren lâedrilere… Kendi sofrasında börek tadını tatmamış, öğretmeninin her dâim getirdiği böreklerin ağaçta yetiştiğini zannedip börek ağacı çizen öğrencileriyle zenginliğin tanımını yeniden yapan şefkat ve dostluk aşkı ile vazîfesini îman kılıfı içinde sarıp sarmalamış Nazlı öğretmenlere… Atatürk'ün "*Türk'ün olduğu her yer Türk'ündür.*" diyerek bütün hastalık ve bitkinliğine rağmen Hatay'ın vatan topraklarına ilhâkı için gösterdiği çabadan, bizim oralarda(!) ne işimiz var- *kaldı ki yine Sâmiha Hanım anıları içinde İsrâil elçisinin zamânın Millî Kütüp-*

hâne Müdürü Müjgan Cumbur Hanım'a "komşu" hitâbı üzerine Müjgan Hanım'ın "Arada kocaman bir Sûriye var biz komşu değiliz." demesi üzerine elçinin "Er geç o toprakları çiğneyip komşu olacağız." demesi dikkate şâyandır- diyen bir bürokrasiye…

Kitabın ilk baskısı 1989, gel görelim ki dertler aynı!

İstanbul'da yer yurt tutmuş Bağdatlı Mehdî Efendi'nin Trablusgarp'ın elden çıkması ile döktüğü göz yaşlarını anlatan Sâmiha Hanım, bir Bağdatlının mektubundan aldığı satırlarda: "*Şimdi Bağdat'ta Türkiye'den kopmuş ve o coğrafyada istiklâlini almış bir devlet mevcut. Fakat halk Türkiye'den kopmadığı gibi çok şey de bekliyor. Sanki bu bir çocuğun anasından babasından şefkat beklemesi gibi bir şey...*" diyor. Evet, şefkat bekleyen coğrafyalar için ümit müellifin yüreğindeki îmanla şöyle dökülüyor satırlara: "*Şimdiden sonra da Müslüman- Türk'ün gücü ile tekrar dünyâya insanlık, hak ve hürriyet dağıtacak sebil sebil şevkimiz ve aşkımız işâret bekliyor.*" diyor.

"*Türk'ün dünyâya insanlık, hak ve hürriyet dağıtacak gücü…*" Kitabın benim için dikkat çeken satırları arasında Türk'ün bu güce sâhip olduğu devirlerin bugünle karşılaştırılmasına ilişkin açıklamalar da vardı: "*Türk'ün yükseliş devirlerinde mülkiye, ilmiye, seyfiye ve kalemiye erbâbı devleti küçük düşürmemeye ant içercesine iş birliği içerisinde çalışırdı. Ama bugün batıdan gelen her ses, her teklif körü körüne benimsenmekte, devlet organlarının salâbeti halk kitlelerine de sirâyet ederek eski disiplin, saygı, itaat ve birlik şuûrunu zedelemekte ve eski Türk'ün iç güdüsü tehlikeli bir kararsızlık içinde bocalayıp kalmaktadır.*"

Ve şöyle tamamlıyor sanki her dâim düşeceğimiz hatâyı, yıllar ötesini görürcesine yazar: "*Ama Müslüman- Türk Hakk'ın dîvânında*

el bağlamak demek ilim, irfan ile halli hamur olmuş İslâm'ın rûhunu kitap sayfalarında ve ezbercilikte bırakmayıp âyet âyet yaşanır hâle getirmek ve bunları birer canlı prensip olarak âlem-i İslâm'ın da dünyânın da gözüne sokmak borcunu iyi bilmeli ve bildiklerini de yaşamalıdır. Müslüman- Türk ne zaman i'lâ-yı kelimetullah uğruna bir örnek cemiyet hâline gelir ve gene ayrı ayrı devletçikleri müşterek bir îman merkezinde toplayabilirse işte ancak o zaman hem kendi dünyâsını hem de maddenin hapsi içine sıkışıp kalmış dünyânın ağzı bu huzur ile tatlanabilir."

Eserde çizilen lider profilini de atlamak istemem: "*Ne ki büyüklük 'ben yaptım, ben kurtardım.' demek olmayıp, 'Bu büyük dâvânın icrâ ve iflâsına Hak tarafından memur edilmiş bir bahtiyârım.' demekti. Tahmin olunur ki üstüne ağır bir yük verilmiş müstesnâ kimseler bu gerçeği bilseler bile etraflarını sarmış olanlar: 'Hayır, yapan da yaptıran da sensin!' diyerek Hz. Süleyman'ın kendisi hayra ve şerre iten iki vezîrinden Âsaf olmayıp, Hâmân'ın şaşırtıcı dalkavukluğu ile eserin müessirini görmezlikten gelmek gibi yanıltıcı rollerinde başarı ile oynamışlardır.*" Bu gözle baktığımızda Türk târihi kendisine bahşedilmiş müstesnâ liderlerle aşılmaz denilenleri aşmış, o zaman halk olarak bize düşen müstesnâ bir halk olmak!

Demek ki: müstesnâ liderlere müstesnâ halklar gerekiyor!

"*Halk Hâlik'tır, gözün varsa. Hak, Hâlik'tır aklın varsa.*" İbni Arabî'nin bu sözleri bir yönetim ilkesi olmalı diyor yazar ve ekliyor: "*Eğer kütleler her vesîlede bu anlayışa göre bir hayat düzeni kurabilecek olsalar, karanlıkları aydınlatacak bir saâdet ve huzur ile dünyâyı ferahlatacak bir devrenin kapısını açmış olacaklardır vesselâm.*".Ve kocaman kocaman devlet politikalarından incecik hassâsiyetlere yol alıyor, Sâmiha Ayverdi kitabında. "*Dikkat et.*" diyor, "*İslâm, insan sesi ile ibâdete dâvet ederken Hristiyan cemâatini çan*

ile bir mâden parçası ile çağırır. Biri, canlı insanla, diğeri ise cansız mâden parçası ile… Biri ne kadar mânîdar ve ulvî ise, diğeri o kadar iptidâî ve tesirsiz."

Ezanın dâveti yüreklerimize işler bu söz üstüne, kulaklarımız daha bir dikkatle açılıyor Vâlide Sultan ve Mihrimah Sultan Câmîlerinin müezzinleri tarafından yıllardır uygulanan, birbirinin sesini kesmeden karşılıklı ezan okuma geleneğinin uhrevî âlemine.

Ve gönül istiyor ki vatan toprakları üzerinde ebedî okunacak her ezan bu anlamlı dâvetini böyle güzel sedâlarla duyursun zâten yolunda olanlara ve bu yola girmek için bir kıvılcım bekleyen yüreklere.

Mevlânâ'dan bir alıntı diziliyor kitabın satırlarına: "*Aşk peygamberin yoludur. Ben de aşka tâbîyim. Onunla her müşkül hallolur.*" Her müşkülü halleden sevgi ve sırasında basit gibi görünen küçücük fakat muhabbetli bir müdâhale ve îkāzın vagonları sürükleyip götüren lokomotif gibi insan oğlunun hayâtına istikāmet verdiği örnekleri anlatırken yazar, bir öğretmen olarak ben kendimi arıyorum o satırlarda, bir ayna misâli durup bir çekidüzen veriyorum sanki her sözüme, her bakışıma, her duruşuma…

Sâmiha Hanım'ın her dâim aklımda tutacağım bir başka ifâdesi. "*Din eğitimi yapan her müessese bu ülkenin hayat ve bekāsında temel bir rol oynadığını unutmamalıdır.*" Dolayısıyla din eğitimi veren orta ve yüksek öğretim kurumları, bu okullardaki öğretmen arkadaşlar, câmilerde kürsüye çıkan her bir görevli, ilim adamları, imamlar, müezzinler ne büyük sorumluluk yüklenmiş durumdalar; Rabbim her birine bu zor görevin hakkını vermeyi nasip etsin.

Bir cuma saati câmi bahçesinde kulak verdiği hutbe üzerine, Sâmiha Hanım şu satırları belki bu görevin bir özeti olabilecek nite-

likte: "*Hoca efendi hele bırak şu mezardaki mülâkātı da sen henüz yeryüzünde olanlara bak. Eğer bu işte muvaffak olur ve yaşayanları Peygamberinin ahlâkı olan fazîlet ve meziyetlerle zenginleştirebilirsen toprağın altındakilerin meseleleri de kendiliğinden halledilmiş olur.*"

Son sözler…

"*Aldatmak aldanmak demektir.*" diyor yazar ve ekliyor: *Babam derdi ki: 'Allah'ı aldatamayacağına göre demek ki biz kendi kendimizi aldatmış oluruz.'*

Peşinden yine yüreğime işleyen satırlar: "*Hatâsını kabul edip îtiraf eylemek ne asil bir duygu, ne mest edici bir zevk ne büyük bir tesellî ve itmînan imiş.*"

Öyle ise kendimizi aldatmadan hatâmızı kabul edip bir an evvel doğru yola çıkmalı, biz de bu büyük insânî meziyetlerle donanmalıyız diyorum tefekkür dünyamda.

Bâzı hassâsiyetlerle artık bir başka pencereden dünyâya bakan ben bu eserle şu netîceye varıyorum: Halkı Halik gören gözlere, Hakk'ı halk gören yüreklere sâhip olduğumuz gün zâten adâlet terâzisinden geçmiş bir demokrasimiz olacak, işte o gün hem bizim hem dünyânın yüzü gülecek, silâhlar susacak ve dünya için yepyeni bir devrin kapıları açılacak.

Tefekkür âleminde bize açtığı kapılar ve dinlendirdiği duraklar için Sâmiha Hanım'a sonsuz teşekkürlerimizle…

Hizmete Sunulan
Yeni “Desen” Kitabı Hakkında

Dr. İnci A. Birol

Yetmişli yıllardı. Müsâit günlerinden bir gün, Sâmiha Annemi ziyârete gitmiştim. Huzurlarına vardığımda o yıllarımın heyecânı ile dopdoluydum. Rûberû yaptığımız sohbetin samîmî ve zevkine doyum olmayan havası içinde kendilerine hitâben;“Efendim, düşünüyorum da, tâlib olduğumuz sanat, eşyâsıyla mekânıyla insanıyla bu dünyânın maddesini bezemekte. Halbuki mânânın da bir estetiği, bir âhengi var. Asıl onun üzerinde düşünmemiz gerekmiyor mu? Nasıl bir köprü kurmalı ki, maddeden mânâya geçilebilsin.” diye sormuştum. Tebessüm ederek; “Kızım, işte onu sizler yapacaksınız. “demişlerdi. Zâten karışık olan zihnim, büsbütün karışmıştı. Nihâyet bu hâl içinde kendilerinden izin isteyip, evimin yolunu tutmuştum.

İşte o günden sonra yapmaya çalıştığımız işin görünmeyen, fakat hissedilen mânâsını yakalamak sevdâsıyla gayret kuşağını kuşandım. Bunun için âhenkli çizgilerle çizmeye çalıştığımız motifleri dile getirmek ve onlarla konuşmak istiyordu. Aslında eser için bu da yetmezdi. O malzemeyi kullanırken esere ruh katacak, hayâtiyet verecek, şahsiyet kazandıracak sırrı bulmak lâzımdı. Zaman içinde gördük ki, aradığımız sır desen tasarımında gizliymiş. Âhenkli çizgilerin çizdiği motiflerle dile gelen DESEN, eserin mihenk taşı ve rûhuymuş. Aynı zamanda sanatkârın yeteneğini ve kişiliğini de gözler önüne seren aynaymış.

Burada kıymetli hocamı yâd etmeden nasıl geçebiliriz; Süheyl Hocam derdi ki; "Tezyînat göz musikîsidir. Onun da bir notası vardır. Bunu bilmeyen göz bakar, fakat eseri okuyamaz ve anlayamaz."

Evet tezyînî sanatlarda çok önemli olan bu konunun ikinci ve yeni versiyonu, 2018 senesinin Kasım ayında, Kubbealtı Vakfı tarafından yayımlanarak hizmete sunuldu. *Klasik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen* isimli bu yeni kitabımız, aynı vakıf tarafından ilk 2008 Kasım ayında yayınlanan "Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri" isimli kitabın, geliştirilerek farklı bir düzen içinde yeniden kaleme alınmış şeklidir. Hedefi ve muhtevâsı aynı olmakla beraber, metinler yeniden yazılmıştır. 372 Adet çizim ise, tekrar gözden geçirilerek ilâvelerle zenginleştirilmiş ve yeri geldikçe metinlerin aralarına yerleştirilerek konunun daha rahat tâkib edilebilmesi hedeflenmiştir. Belge teşkil eden 274 adet renkli resim ise, yine bölümlerin sonunda yerini korumuştur.

"Giriş" ile birlikte beş bölümden meydana gelen bu çalışmamız aslında 60 senelik sanat hayâtımın birikimidir. Şüphesiz, bu konuda atılan ilk adımlardan biri olan DESEN konusu, pek çok farklı açılardan ele alınarak araştırılmaya değer öneme sâhiptir. Bu çalışmanın, gençlere ve ilgili resmî kurumlara, konunun önemini anlatarak rehber olması başlıca hedefimizdir.

Türk'ün zevk ve ruh dünyâsını, hayâta ve sanata bakışını en etkili şekilde temsil eden tezyînî sanatlarla ilgili yapılması gereken, çok yönlü araştırma ve çalışmalar sırasını beklemektedir. Ancak bunların, bireysel gayretlerle ve zor şartlarda yapılmaması, devlet desteği ile ehil ellerden çıkması, önemle tavsiye edilir. Maalesef büyük ihmâller sonucu, her gün biraz daha kaybolup giden bu zenginliğin hiç olmazsa, yayımlanarak belgelenmesi şarttır. Çünkü yapılacak bu çalışmaların yeni tasarımlara, farklı üslûplara hem temel,

hem de ilham kaynağı olacağına, ayrıca ilgililere mukāyese imkânı vereceğine inanmaktayız.

Nitekim günümüzde sanat iddiası ile yapılmakta olan eserler, mutlaka millî kültürümüzün bereketi ile beslenip, sağlam temeller üzerine oturtulduktan sonra, Türk zevkini yeni bir dil, yeni bir üslûpla XXI. yüzyıla taşıyabilir. Medeniyetimizin bekāsı bu eserlerin varlığına bağlıdır.

Bizi bu güzellikler ile tanıştıran, aziz hocalarımız, Prof. Dr. Süheyl Ünver, müzehhip Muhsin Demironat ve müzehhibe Rikkat Kunt'u rahmetle yâd eder, bu vesîle ile onlara duyduğum derin muhabbet ve şükranlarımı, okuyucularımla paylaşmak isterim. Ruhları şâd olsun.

Ayrıca kitabın baskıya hazırlanmasında, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfına ve yardımını esirgemeyen herkese şahsım ve ülkem adına teşekkürü borç bilirim.

OKU (duklarım)
DUY (duklarım)
GÖR (düklerim)

Kemal Y. Aren

KATIK

Bir dostum anlattı:

"Bir tanıdığı ile kahvede çay içiyorlar. Garson çaylarını getirmiş. Âdet olduğu gibi bardağın yanına iki şeker konmuş. Dostumun arkadaşı, şekerin birini çayına katmış diğerini çöpe atmış. Dostum: "Yâhu şekeri niye çöpe attın? İâde etseydin ya!" demiş. Muhâtabı: "Ben çayı tek şekerli içiyorum. Parasını verdiğim bir şeyi iâde etmek, satıcının ondan bir ikinci defa daha kazanmasını sağlar. Bu, haksızlık!..."

Hak ve haksızlık kavramları ile ilgili enteresan bir düşünce... Olabilir!.. Bu konuda bana söz düşmez elbette!..

Yok, düşer!...

Şöyle: Satıcının haksız kazanç sağlamasına engel olunurken israfa, bir nîmetin yerinde, amacına uygun kullanılmamasına sebep oluyorsunuz! Bu israftır,

"İsraf etme!!..." (1) buyuruluyor.

……

Bu anlatılan hâtıra beni çocukluk yıllarıma götürdü ve rahmetli annemin bir dilim ekmeğin yanında önüme koyduğu küçük bir peynir topağını işaret ederek:" KATIK ET, çocuğum!" deyişini hatır-

ladım.

KATIK!... KATIK ETMEK!... İkinci Dünya Harbi yılları… Bugün o zamanları ve sivil halkın yaşadıklarını hatırlayan her halde çok azdır. Şöyle diyeyim, yokluk yılları… Öyle işte!.. Elinizde paranız var ama almak istediğiniz mal yok! Hele bu, yiyecek ise... Hiç yok veyâ çok çok az... Ekmek bile yok! Vesîkayla veriliyor: Adam başı bir çeyrek. Günde!... Düşünebiliyor musunuz, bir büyük insan, bir gün içinde bir çeyrek ekmekle yetinmek zorunda. Bir çeyrek, yâni bir ekmeğin dörtte biri!... Yâhu, onu bir çocuk bir oturuşta yer, dersiniz! Öyle ama yok işte!... 'Yoktan yonga kopmaz' demişler.. Yok, yok, yok!... Ekmek yok, ekmeğin yandaşı KATIK olacak bir şey de yok.

Bir önceki savaş yıllarının, Birinci Dünya Savaşı'nın yokluğunu da Sâmiha Anne'den dinleyelim ve yokluğun nasıl bir âfet olduğunu bir de oradan görelim. Ve… Rabbim'den de hem benim milletime hem diğer insanlara böyle yokluklar göstermesin diye duâ edelim!

"Darlık, sıkıntı, açlık ve sefâlet ise artık son hadde çıkmış bulunuyordu. Halka, ekmekten başka vesîka ile dağıtılan bulgur, bulama, nâdiren pekmez ve hiçbiri iki yüz dirhemi geçmeyen zeytinyağı ile bir idâre kandiline yetecek miktarda gazyağından ibâretti. Giyim eşyâsının adı dahi yoktu. Fakat bir zamanların varlıklı İstanbullusu sandığını sepetini eşeleyip çıplak kalmayacak kadar bir şeyler bulup giyiyordu. Sabun hemen hiç yok gibiydi. Onun için de bit, şehri sarmış, umûmî vâsıtalara binip de bitlenmemek muhal ender muhal olmuştu. Tifüs ise çoluk çocuk, cephe gerisinde kimi bulursa kırıp götürüyor, telefâtın sonu gelmiyordu." (2)

YOK, kelimesinin içini dolduran anlam bu!.. Ekmek bulamazsan açsın. Sonu zâfiyet ve ölüm! Sabun bulamazsan bitlenirsin ve o böceğin ölüm tırpanı tifüs hastalığıdır, o yılların devasız hastalığı… Sonu telefât!... Diğer YOKlar da bunlara benzer sonuçlara varıyor!...

Hayalinizde yaşamaya çalışın!...

Biz yine gelelim KATIKa,

KATIK, kelimesi evvelden var mıydı, o yıllarda mı halk efkârında dünyâya geldi bilmem. Benim için İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) doğdu. O kadar güçlü bir kavramdı ki, bugün hâlâ tesîri üzerimdedir: KATIK, anlam genişleterek hemen hemen yediğim, kullandığım her şeyi ve hareketlerimi bile içine aldı. Belki güleceksiniz – gülün ziyânı yok – odadan mutfağa giderken dahi boş gitmeyi sevmem, işi biten bir nesneyi – bardak, fincan, tabak, v.s. – hemen alır, götürür, yerine bırakırım. Bu yüzden çok zaman azar yediğim de olur:" Yâhu, o daha lâzımdı; niye götürdün?" "Özür dilerim. Ben işi bitti zannettim!"

Nereden nereye, söz yine kaydı.

Efendim, KATIK'tan KATIK ETMEK'ten bahsediyorduk: Biz, İkinci Cihan Harbi nesli, zenginimizle, yoksulumuzla KATIK'ı öğrendik, biliriz ve hücrelerimize sinmiştir; KATIK ederiz, kullandığımız, işi biten herhangi bir eşyâyı kolayına kaldırıp atamayız, onu bozar, düzeltir, bir daha, bir daha kullanmaya çalışırız ya da bir daha kullanmak üzere saklarız. Dolaplarımız, hatta kıyı köşesiyle evlerimiz hurda eşyâ ile doludur. İşte böyle yaşar dururuz. Anlayacağınız, bugünün insanlarının ifâdesiyle, Çağ dışıyız!... Çünkü bu gün 'kullan, at!' günü!.. Bizimki: 'Sakla samanı, gelir zamânı!..' devriydi.

Bugünkü nesil maşallah KATIK'ı, KATIK ETME'yi bilmediği gibi bu kavramın esas unsuru olan FAZLA'yı da lüzumsuz addediyor ve kaldırıp atıyor.

Neden?

Neden olacak parasını BEN verdim!...

Parası verilmiş bir nesneyi tekrâren kullanmak, üretim ekonomisine, ihânettir! Satın alınmış şey, satın alınmıştır; başkasına lâzımsa o da para versin, alsın! Mantık bu!..

İyi de 'İSRAF' ne oluyor?

"Akar su kenarında dahi olsanız, suyu israf etmeyin!" (3) diyen peygamberin tavsiyesi nerede kalıyor?

Üretim israfla mı devam etmeli? 'Kullan, at!' Nereye kadar? Tükeninceye kadar!... Sonra? Sonrası yok. Sonrası: BİTTİ!... Yâni YOK!... YOKLUK!...

Yıllardır söyleniyor, yazılıp çiziliyor: Dünyânın can damarı oksijen gitgide azalıyor, yakın zamanda – ne kadar yakın bilmiyorum! Çünkü kimsenin umurunda değil; "benden sonra tufan" anlayışı ve yaşayışı hızla devam ediyor! – evet yakın zamanda, nefes alamaz hâle geleceğiz; şu, şu hastalıklar artacak, hava kirliliğinin sebep olduğu yenileri zuhûr edecek, insanlık intihâra doğru gidiyor, diyorlar. İlmin bu uyarıları ile halkı panikleyen ülkeler telâş içinde birtakım tedbirler alıp çarşaf çarşaf bildiriler yayınlıyor, devletler arası anlaşmalar yapılıyor. Orman katliâmına son verilsin, kimyâsal gübre kullanılmasın, naylon ürünleri doğaya geri döndürülemiyor, kullanılmasın gibi. Peki, bunları îcat ederken sonuçları görülmedi mi? Kim bilir belki görüldü, belki görülmedi. Ama sanki bir ortaoyunu oynanmakta, anlaşmaya sen uy! Ben, dünya çapında filan marka … meselâ bir mobilya şirketiyim, 'Yağmur Ormanları'nı satın aldım, kesip kesip şahâne mobilyalarla evlerinizi bürolarınızı donatacağım. Dünyanın her yerindeki ormanlar, koruluklar benzeri firmaların!... Keserim, biçerim, yaparım!.. Beriki daha çok ürün almak için kimyâsal kullanımına sınırlı(!) olarak devam edeceğim ama sen kullanma!.. demekteler!...

Peki…ne olacak?

Oksijen bitince?...

Oksijen bulabilir miyiz?

Bulurduk ama ağaçlar kalsaydı! "Yağmur Ormanları" talan edilmeseydi… Oksijen de bulurduk, tabiatın devâmını sağlayan bin türlü unsuru da bulurduk!.. Ama YOK!...

YOK ETTİK!... EDİYORUZ!... ETMEYE DEVAM… ediyoruz.

Kağıdı atmayı günah sayan (4) bir îmânın mensûbuyduk.

Yere atmaya başladık. Çiğnenirse çiğnensin!.

Sâmiha Anne, Ekrem Amca bir parça kâğıdı bile boş, kullanılmadan atmazlardı. Dostlardan hatırlayanlar olacaktır: Bir zamanlar, evlerdeki okunmuş gazeteleri biriktirir, bir araya toplar, kamyon kamyon SEKA'ya gönderirdik. Bir seferberlik ilânı gibiydi. Herkes aşkla, şevkle gazete biriktiriyor, yorgunluğuna aldırmadan kimi koltuğunda, kimi omzunda toplanma mahalline getiriyordu. Bir kamyonluk oldu mu yetkililere haber veriliyor, kamyon geliyor ve SEKA'ya gönderiliyordu. Belediyeler sokaklara kâğıt toplama kutuları koyuyor, üzerine 'Kullanılmış kâğıtları buraya atınız' diye yazıyordu.

Ne güzeldi!...

O kutulara, o kamyonlara ne oldu?...

Dönüşüm âfetine maruz kaldılar… Kısacası… YOKluğa dönüştüler!

VE o şevk, o heyecan ne oldu?

Galiba YOK oldu!... Herhalde YOK'la YOKSUL el ele verdiler ve memleketimizi, dünyâmızı terk ettiler!.. Belki de "Akıllı Telefon"ların içinde kaldı… Geleceğin sosyolojik araştırmalarına belge sağlan-

mış olur.

Sevinelim mi? Siz bilirsiniz. Bence biraz bekleyelim!... Sağdan soldan sızlanmalar, şikâyetler ve nihâyet feryatlar duyulmaya başlar nasıl olsa o zaman durur düşünürüz; düşünür çâreler ararız , olmayan şeyler için tedbirler alırız… Sonuç?

Sonuç: – Üzgün bir yüz ifadesiyle- "Maalesef dönüşü yok!... Özür dileriz!.." deriz.

Eyvah!..

Eyvah amma,

"Eyvah demeden, Allah diyelim!.." demiş şâir ve ilâhi yapıp diline pelesenk etmiş!..

Eski günlerde!...

*

KATIK'la mânâ akrabalığı olan daha bâzı kavramlar da unutulmaya yüz tuttu:

Yama gibi; tâmir gibi; iktisat (fakültesi değil, tasarruf anlamı) gibi… Ve daha buna benzer başkaları…

Zaman zaman belediyelerin, devlet bürokrasisinden birilerinin aklına geliyor, parlak kampanyalarla halka, bu kavramları hatırlatıyor, düzenek (5) lerini sunuyor ama saman alevi gibi kısa sürede sönüyor, devâmı gelmiyor ya da tavsayıp kayboluyor.

Halbuki, 'her işin makbul olanı devamlı olanıdır' denir. Saman alevinin faydası bir sâniyeliktir. Bir sâniye sonra yine yokluk, yine yokluk, yine yokluk!...

*

Ey tabağında yemek bırakan, son birkaç lokmayı bırakan, kocaman kocaman büyükler ve dahi…nazlı küçükler!... O artan yiyecekler… Bilseniz onlar size ulaşmak için nice zahmetlere katlanmış, nice yıllar, nice bin yıllar harcamışlardı! Rabbim cümle varlıkları insan için halk etti.

Gerçekten!...

Rabbimiz hepimize sesleniyor: “Yiyin, için, israf etmeyin!” (6)

Kalın sağlıcakla!...

Beyazıt- 12.Kasım.2018

……

(1)“İsraf etme! İsraf edenler şeytanın kardeşleridir.!” İsra. 26-27

(2)“Bir Dünyâdan Bir Dünyâya” Sâmiha Ayverdi. Kubbealtı Neşriyat. S.122

(3) “Akarsu kenarında da olsan suyu israf etme!” Hadis. – Ebu Davut. Cihad, 21. C.111.s:27

(4) (Kanûni devrinde ülkemize gelmiş Avusturya elçisi. Busbec’in) ‘Türk Mektupları’ adındaki seyâhat yazılarından.

(5) Düzenek: Meskûn mahallerde uygun yerlere konulan ‘Kullanılmış eşyâ kutuları’ gibi şeyler…

(6) A’raf. 31. ayet. “Yiyin, için fakat israf etmeyin. Allah u teâlâ israf edenleri elbette sevmez.”

Kubbealtı Akademi Mecmuası 2018 İndeksi

Alper, Yasemin
Sâmiha Ayverdi'nin Kurgu Evreninde "Aşk Budur" Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 53

Altınbilek, Celil
Ciğerdelen ve Safiye Erol, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 85

Aren, Kemal
Okuduklarım, Duyduklarım, Gördüklerim, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 88, Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 87, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 87, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 91

Ayverdi, Sâmiha,
Mehmet Turgut'a Mektup, Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s.7
Sabahat Hanım'a Mektup, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 7
Emin Bilgiç'e Bir Mektup, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 7

Başer, Hacı Bayram
Tasavvufun Teşekkül Seyrine Dâir Bâzı Mülâhazalar, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 47

Bayram, Ersin
Büyük Üstad Orhan Okay İçin… Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 24

Birol, İnci A.
Meşkûre Sargut İçin.. Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 21

Bozyer, Hazal
Muğla Sultânîsinde İki Edebiyat Öğretmeni: Hâlid Fahri Ozansoy, Hakkı Sühâ Gezgin, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 62

Demirci, Mehmet
Ümmü Kenan Dergâhı, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 9
İzmirde Bir Rifâî Şeyhi Süleyman Hayâti Aktuğ, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s.47

Erbaş, Fatih
16. Yüzyıla Kadar Osmanlı Deniz Gücü, Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 47
Osmanlı Aydınlarından İngiliz Kraliçesine Boer Katliâmı İçin Çekilen Telgraf, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 56

Ergiydiren, Özcan
Sâmiha Ayverdi Şânında, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 15
Sâmiha Ayverdi Şânında-II, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s.10

Göze, Hicran
Yahyâ Kemal'i Perîşan Eden Acı Bir Aşk Hikâyesi, Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 23
Mithat Cemal Kuntay'a Vefâ, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 53

Güntekin, Mehmet
Necdet Yaşar, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 17

Gürlek, Dursun
Kültür Dünyâmızın Tâhir Efendileri, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 57

Karakuş, Rahmi
Merhaba Murat … Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 36

Kıyak, Hüseyin
Cemil Bey'in Meşk Sistemine Bakışı, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 74
Tanbûrî Ali Efendi Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 63

Sînekemânî Nûri Duyguer Arşivine Dâir, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 66

Kızıltuğ, Fırat
Necdet Yaşar da Uçmağa Vardı, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185 s. 10

Nûman, İbrâhim
Eski Medîne Çarşısında Bir Rifâî Dergâhı, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 23
Bir Gravür Üzerinden Osmanlı Kent Peyzajı Anlayışı Hakkında Düşünceler, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 65

Salmânî, Mîlâd
Pervin Îtisâmî; Düşünceleri ve İran Şiirindeki Yeri, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 79
Âşık Şâir Urmiyeli Dede Kâtip… Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 75
Medîne-i Câhile, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 74

Tahralı, Mustafa
René Guénon ve Türkiye Doğu – Batı, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 31

Uçman, Abdullah
Abdülhak Hâmid Yâhud Bir Şâirin Felsefî Portresi, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 39
Ahmet Midhat Efendi ve Alafrangalık , Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 35
Alafrangalık Sürecinde Hüseyin Rahmi'nin Mürebbiye Romanı, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 23
Abdülhak Şinâsi Hisar ve Boğaziçi Medeniyeti, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 71

Uluant, Zeynep
Bir Devrin Hâfızası, Ocak 2018, Yıl: 47 Sayı: 185, s. 51
İki Emsalsiz Sesle Sohbet, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 59

Yüksel, Semahat
Fâtih'teki Komşularımız, Nisan 2018, Yıl: 47 Sayı: 186, s. 9

Ferâgat Hırkasını Giyenler, Ekim 2018, Yıl: 47 Sayı: 188 s. 19

Yürük, Fatma Nur,
Bayrâmî Melâmîliğinin Târihî Seyri Hakkında Bilgi Veren En Eski Kaynak: Mir'atü'l-Işk, Temmuz 2018, Yıl: 47, Sayı: 187, s. 78